

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Mezigenerační vztahy v dnešní rodině – vztah vnoučat k prarodičům

Kamila Bušová

Bakalářská práce

2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kamila Bušová**
Osobní číslo: **H15138**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Mezigenerační vztahy v dnešní rodině - vztah vnoučat k prarodičům**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce bude popsat mezigenerační vztahy v dnešní rodině, především vztahy vnoučat a prarodičů.

V teoretické části se bude práce věnovat vývoji rodiny v průběhu historie. Dále se bude zabývat současnou rodinou, funkcí rodiny a typy rodin. Následně se bude orientovat na vztahy v dnešní rodině. Vzhledem k zaměření práce bude dále charakterizována role prarodičů a jejich podíl na výchově vnoučat.

V praktické části práce bude zvolen kvantitativní přístup. Výzkumná metoda bude dotazování a jako výzkumný nástroj bude použit dotazník. Dotazník bude zjišťovat vztahy vnoučat ke svým prarodičům.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- 1) VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.
- 2) VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.
- 3) SINGLY, François de. Sociologie současné rodiny. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1.
- 4) HORSKÁ, Pavla. Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy. Praha: Panorama, 1990. Pyramida. ISBN 80-7038-011-X.
- 5) HAUSEROVA-SCHONEROVÁ, I. Děti potřebují prarodiče. Praha : Portál, 1996. ISBN 80-7178-105-3.
- 6) JIRÁSKOVÁ, Věra. Mezigenerační porozumění a komunikace. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86861-80-5.
- 7) GOODY, Jack. Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. Utváření Evropy. ISBN 80-7106-396-7.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Jana Křišťálová

Katedra věd o výchově

Datum zadání bakalářské práce: **31. března 2017**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2018**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 27. 6. 2018

Kamila Bušová

Poděkování

Děkuji PhDr. Janě Křišťálové za její čas, odborné rady a cenné připomínky týkající se mé bakalářské práce. Dále děkuji PhDr. Marcele Ehlové, Ph.D. a Ing. Jaroslavu Myslivcovi, Ph.D. za rady týkající se metodologie a statistického zpracování hypotéz. Dále děkuji všem respondentům. Děkuji také celé své rodině za materiální i psychickou podporu. Velmi děkuji své kamarádce a spolužačce Michaelle Hnátkové za její rady, podporu a pomoc během celého studia.

ANOTACE

Bakalářská práce se zaměřuje na problematiku mezigeneračních vztahů v současné rodině, konkrétněji na vztahy vnoučat k prarodičům. Cílem práce je popsat tyto mezigenerační vztahy v rodině, dále také zjistit vztahy pozdně adolescentních vnoučat ke svým prarodičům. Teoretická část práce se zabývá současnou rodinou, funkcemi rodiny a typy rodin. Dále je práce orientována na historii rodiny. Následující kapitoly již pojednávají o mezigeneračních vztazích v postmoderní rodině – zaměřují se na vztahy mezi dětmi a rodiči a následně na vztahy mezi prarodiči a vnoučaty. Praktická část práce se zaměřuje na zjišťování vztahů pozdně adolescentních vnoučat ke svým prarodičům pomocí kvantitativního přístupu. Jako výzkumná metoda bylo zvoleno dotazování, výzkumným nástrojem je dotazník.

KLÍČOVÁ SLOVA

rodina, mezigenerační vztahy, prarodiče, vnoučata, generace, historie, solidarita, pozdní adolescence

TITLE

Intergenerational relationships in today's family – relations of grandchildren to their grandparents

ANNOTATION

Bachelor thesis is focused on intergenerational relationships in postmodern family, more specifically on the relations of grandchildren to their grandparents. The aim of the bachelor thesis is to describe these intergenerational relationships in family and to find out what relationships have the late adolescent grandchildren with their grandparents. The theoretical part deals with current family, family functions and type of families. Then is the thesis focused on history of a family. Following chapters discuss intergenerational relationships in a current family – they are focused on relationships between children and parents and then on relationships between grandparents and their grandchildren. The practical part is focused on the survey of relationships of late adolescent grandchildren to their grandparents using quantitative research. As a research method is chosen questioning, where search tool is a questionnaire.

KEYWORDS

family, intergenerational relationships, grandparents, grandchildren, generations, history, solidarity, late adolescence

Obsah

ÚVOD.....	9
1 RODINA.....	11
1.1 Funkce rodiny.....	12
1.2 Typy rodiny.....	13
2 RODINA V PRŮBĚHU HISTORIE.....	15
2.1 Rodina tradiční.....	15
2.2 Moderní rodina.....	16
2.3 Postmoderní rodina.....	17
3 MEZIGENERAČNÍ VZTAHY V RODINĚ.....	19
3.1 Mezigenerační solidarita a pomoc.....	21
3.2 Období pozdní adolescence.....	22
3.3 Proměna vztahů v rodině.....	23
3.4 Kdy se z rodiče stává prarodič.....	24
4 VZTAH VNOUČAT A PRARODIČŮ.....	25
4.1 Role prarodiče v životě a výchově svých vnoučat.....	26
4.2 Pozitiva a negativa vyplývající ze vzájemného vztahu.....	28
4.3 Faktory ovlivňující vztah vnoučat a prarodičů.....	30
4.4 Generační konflikt.....	33
5 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	35
5.1 Úkoly výzkumného šetření a cíl výzkumu.....	35
5.2 Výzkumné otázky.....	35
5.3 Stanovení hypotéz.....	36
5.4 Metoda sběru dat.....	37
5.5 Výběr výzkumného souboru.....	37
5.6 Předvýzkum.....	38

5.7	Realizace výzkumu – sběr dat.....	38
5.8	Charakteristika výzkumného souboru.....	38
5.9	Vyhodnocení a interpretace dat z dotazníkového šetření.....	39
5.10	Verifikace hypotéz	56
5.11	Závěr výzkumu.....	63
	ZÁVĚR	67
	POUŽITÁ LITERATURA	69
	SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	72
	PŘÍLOHY	73

ÚVOD

Bakalářská práce se zabývá tematikou mezigeneračních vztahů v rodině, konkrétněji se orientuje na dvě od sebe nejvíce vzdálené generace, a to na vnoučata a prarodiče. Hlavním cílem práce je popsat tyto mezigenerační vztahy v rodině, se zaměřením na vztahy vnoučat a prarodičů.

Motivací výběru tématu byla především jeho zajímavost. Dále také částečně i důležitost tématu, vzhledem k tomu, že rodina pro každého z nás tvoří naprosto nenahraditelné mikroprostředí, které jedince provází celý život. Důležitá úloha rodiny je právě v tom, že má nezastupitelný vliv na utváření osobnosti člověka. Každý člen rodiny, ať už té nukleární či rozšířené, nás však ovlivní jiným způsobem, protože každý v rodině zaujímá jinou roli. A právě role prarodiče v životě vnoučete se ukazuje jako velmi významná. Přestože se jedná o dvě naprosto odlišné generace, které dělí několikaletý odstup a mnoho odlišných zkušeností, jsou jedna pro druhou velmi důležité, protože se dokáží navzájem značně obohacovat. Paradoxně tedy některá vnoučata a prarodiče může tento generační rozdíl spíše více spojit než rozdělit. To je i můj případ, takže téma jsem si také vybrala proto, že je mi osobně hodně blízké.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretickou část tvoří čtyři kapitoly. První kapitola se zabývá základními pojmy souvisejícími s problematikou. Především se zaměřuje obecně na rodinu a vymezení tohoto pojmu. Dále jsou v této kapitole také specifikované hlavní funkce, díky kterým je rodina nepostradatelná pro své členy. Na konec první kapitoly jsou vymezeny ještě i typy rodin, se kterými se v současnosti setkáváme.

Následující kapitola se zabývá spíše tím, jak se rodina proměňovala v čase, tedy historií rodiny. Především se zaměřuje na to, jak se s postupující modernizací proměňovalo postavení rodiny, funkce a celkové pojetí rodiny jako takové.

Třetí kapitola se již zaměřuje na samotné mezigenerační vztahy v rodině. Zabývá se také mezigenerační solidaritou, která je typická právě pro rodinné příslušníky. Vzhledem k tomu, že cílovou skupinu ve výzkumném šetření tvoří vnoučata ve věku pozdní adolescence, byla do třetí kapitoly zařazena charakteristika tohoto vývojového období. Především se jedná o to, jakým způsobem probíhá socializace v tomto období a jak se mění vztahy pozdních adolescentů s členy rodiny. Na konec třetí kapitoly se zaměřujeme na prarodiče, a to konkrétně na to, v jakém věku rodiče přibírají i roli prarodičovskou a jak je tato role přijímána.

Čtvrtá, tedy poslední kapitola, se již věnuje vztahům vnoučat a prarodičů. Zaměřuje se na naplňování prarodičovské role a na důležitost prarodiče v životě vnoučete. Vzhledem

k tomu, že vzájemným vztahem jsou ovlivněni jak prarodiče, tak i vnoučata, zabývá se následující podkapitola tím, jaká pozitiva a negativa z tohoto vztahu pro obě strany vyplývají. Dále se poslední kapitola zabývá faktory, které působí na vztah vnoučat a prarodičů a také na generační konflikt, který se nezdá vyskytovat nejenom u vnoučat a prarodičů.

Vzhledem k tomu, že vztah vnoučat a prarodičů je v teoretické části popsán spíše obecně, v praktické části se zaměřujeme již na konkrétnější informace. Cílem praktické části práce je zjistit vztahy pozdně adolescentních vnoučat k prarodičům. Díky dotazníkovému šetření zjišťujeme citovou blízkost pozdních adolescentů k jejich prarodičům. Zároveň se také výzkumné šetření zaměřuje na to, jak jsou tyto emoční vazby ovlivněny faktory, které jsou popsány v teoretické části práce a které působí na vztah vnoučat k prarodičům. Díky praktické části práce tedy zjistíme, jak svůj vztah k prarodičům vnímají sama vnoučata, resp. pozdní adolescenti. Tento věk byl vybrán záměrně, vzhledem k tomu, že v tomto vývojovém období se jedincům proměňují vztahy k dospělým osobám v rodině.

1 RODINA

Rodina je pro každého svého člena nenahraditelným životním prostředím. Jedná se o primární sociální skupinu, která je založena na biologických základech. Její vznik je tedy přirozeným důsledkem soužití muže a ženy a jejich přání mít děti (Nakonečný, 1999). Z páru se tak rodina stává až s narozením potomka (Možný, 1999). Psychologický slovník definuje rodinu jako „*společenskou skupinu, která je spojená manželstvím, nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí*“ (Hartl a Hartlová, 2009, s. 512).

V průběhu historie se rodina uzavírala stále více do sebe, vymezovala se vůči okolnímu prostředí, a tak se z instituce relativně veřejné stala instituce soukromá (Možný, 1990). Navzdory tomu ale musí respektovat obecně platné normy, daný stav společnosti i její potřeby (Matoušek, 1997). V důsledku toho Možný považuje rodinu za „*instituci racionální, pragmatickou, funkčně vertikálně hierarchizovanou a kulturně omezující a současně jako zvláštní soukromý svět authenticity, spontaneity, přirozené rovnosti a emocionality*“ (Možný, 1990, s. 93). I přesto, že je rodina označována za nejprivátnější instituci, ocitá se pod stále větším dohledem státu (Singly, 1999).

Ze sociologického pohledu je rodina univerzální lidskou institucí, základní jednotkou státu a společnosti, která pro své členy představuje útočiště před prostorem veřejným. Nejedná se o morfostatickou instituci, reaguje totiž na změny společnosti a na její dynamiku a díky tomu funguje i jako stabilizační složka sociálního systému. Sociologové ovšem rodinu považují také za primární prvek, ve kterém se projevuje a který mnohdy přímo vytváří sociální nerovnost. Každá rodina je svým způsobem jedinečná, a tak se v každé rodině uskutečňuje výchova dětí a péče o ně jiným způsobem, předávají se jiné hodnoty a normy a ty se v podobě kulturního a sociálního kapitálu přenášejí na další generace. Roli hrají také genetické predispozice rodičů, například inteligence, kterou samozřejmě děti zčásti dědí (Možný, 1999). Také z genderového hlediska se rodina jeví jako instituce, která odlišnou výchovou chlapců a dívek rozšiřuje sociální nerovnosti a předurčuje tak šance na sociální postavení jedince (Maříková et al., 2000).

Z hlediska psychologie je rodina základní sociální skupinou, která má nezastupitelnou roli při výchově a socializaci dětí. Hraje také velmi významnou roli při utváření identity dítěte, rozvoje jeho sebedůvěry a sebejistoty. Svým členům by měla poskytovat emocionální a citové zázemí, zdroj bezpečí a jistoty (Vágnerová, 2005). Rodina je zároveň institucí, která je neodmyslitelně spjatá s životem téměř každého z nás, zkušenosti získané v rodině provází jedince od narození až po jeho smrt (Sobotková, 2007). Je tedy důležitou institucí jak pro dítě, tak i pro dospělého člověka.

I přesto, že v dnešní postmoderní době stále více lidí preferuje bezdětnost, je i tak pro většinu populace založení rodiny jednou z hlavních priorit v jejich životě a pro mnoho lidí plní rodina funkci uspokojení potřeby naplnění smysluplnosti jejich existence (Matoušek, 1997).

1.1 Funkce rodiny

Rodina se v průběhu historie mění a přizpůsobuje se podmínkám dané doby, společnosti a ekonomické situaci. Některé funkce rodiny však stále zůstávají (Singly, 1999). Lze rozlišit čtyři základní funkce rodiny. Jedná se o funkci reprodukční, ekonomickou, socializační a emocionální (Gillernová et al., 2011).

Reprodukční funkce je v podstatě v zájmu celé společnosti, protože právě na reprodukci, kterou rodina více či méně zajišťuje, závisí celá její existence. Rodina tedy splňuje potřebu udržení a pokračování konkrétního rodu, ale i celého lidstva (Možný, 1990). V současné době ale roste počet párů, kteří nechtějí mít děti. Jedním z argumentů, proč lidé volí bezdětný život, může být i skutečnost, že se celkově rozšiřují možnosti, jak trávit čas, jak a do čeho investovat finance. Existuje velká škála životních směrů, jakými se mladý člověk může vydat, a proto mnoho lidí nechce být svazováno péčí o rodinu (Chorvát, 2002 in Hamplová et al., 2006). Podle údajů Českého statistického úřadu připadalo v České republice v roce 2016 průměrně 1,63 dětí na jednu ženu. I když se jedná o hodnotu překračující hranici nízké plodnosti¹, stále se pohybuje relativně hluboce pod hodnotou záchovné porodnosti, která je ve výši minimálně 2,1 dítěte na jednu ženu. Ta byla v České republice naposledy v roce 1980 (Český statistický úřad, 2017).

Rodina by měla dostatečně hmotně a finančně zajistit své členy, tak aby bylo možné uspokojit primární i sekundární potřeby každého člena rodiny (Pattersonová, 2002 in Sobotková, 2007). Z toho vyplývá její ekonomická funkce. Už samotný původ slova rodina ukazuje na její ekonomickou podstatu. Vztahy v rodině ve velké části historie odkazovaly takřka výhradně k hmotnému vlastnictví a autoritě, ne k lásce a náklonnosti (Collins, 1985 in Možný, 2008).

Rodina je také jedním z nejdůležitějších socializačních činitelů. Má možnost takřka nepřetržitého a bezprostředního působení na jedince, protože vztahy v rodině jsou trvalé, intimní a přímé. Rodina je základním nositelem kultury a může tak svým členům předávat normy a hodnoty společnosti, kulturní vzorce, tradice či zvyky (Výrost et al., 2008). V procesu rodinné výchovy se tedy uskutečňuje prvotní socializace, která má za cíl naučit dítě žít

¹ Hranice nízké plodnosti je 1,5 (Český statistický úřad, 2017)

v určitém kulturním prostředí a orientovat se v něm (Nakonečný, 1999). Již od útlého dětství rodina dítěti předává i způsoby komunikace, uvažování a myšlení, i způsoby řešení určitých situací (Gillernová et al., 2011). Z prostředí rodiny získávají děti i rodovou identitu a učí se tak rodovým rolím (Výrost et al., 2008). Pro enkulturaci je také důležitý vztah založený na bezpečí s jedním pečovatelem dítěte, obvykle matkou. Podle Bowlbyho se na základě tohoto vztahu vytváří kontext socializace, který přímo ovlivňuje, jak bude jedinec schopen navázat vztahy v dospělosti. Bezpečné připoutání, které se odehrává většinou právě v rodině, je tedy důležitý činitel, který má vliv na výsledky socializace (Bowlby, 1986 in Výrost et al., 2008). V důsledku socializace v rodině tak dítě získá určité zkušenosti a dovednosti, které jsou nezbytné pro jeho další život ve společnosti (Matoušek, 1997).

V rámci emocionální funkce by měla rodina svým členům vytvořit bezpečné citové zázemí, členové rodiny by měli pociťovat sounáležitost a soudržnost, být si navzájem oporou. Rodina by měla být místem, kde se sdílejí a prožívají zážitky, kterou pojí společná historie i budoucnost (Gillernová et al., 2011). Pozitivní citové klima a pevné vztahy rodičů s dětmi jsou předpokladem pro řádný psychický i fyzický vývoj dítěte (Matoušek, 1997). Ovšem v průběhu historie se citové klima v rodině proměňovalo. Podle Možného panovalo dříve v tradičních rodinách citové klima spíše chladné, až nepřátelské. Týkalo se to především vztahu rodičů k dětem. Zejména k novorozencům podle Možného rodiče pociťovali spíše lhostejnost než náklonnost. Děti se totiž rodilo mnohem více než dnes, ale tato vysoká porodnost byla vyrovnávána velmi vysokou úmrtností kojenců. Rodiče pravděpodobně k dětem nepociťovali nijak zvlášť silné citové pouto, právě z toho důvodu, že děti se rodily a umíraly jak „na běžícím pásu“. Méně lásky znamenalo tedy méně bolesti a utrpení, které by přicházelo s další a další smrtí dítěte v rodině (Možný, 1990).

1.2 Typy rodiny

Jedním ze základních znaků, podle kterých se rodiny člení, je to, jak vzniká příbuzenství. Rodina, se kterou je jedinec spojen pokrevními pouty a do které se narodí, se nazývá rodinou orientační či primární. Právě v této rodině probíhá socializace, dítě se zde učí své sociální roli. V orientační rodině probíhá také sociální učení nápodobou – chlapci považují za svůj rodičovský vzor svého otce a dívky zase matku. Systém vztahů, které v orientační rodině panují, styl výchovy, rozdělení moci i komunikace rodiny s okolím – to vše ovlivní jedince na celý jeho život. Většinu těchto vzorců chování jedinec přenáší i do své prokreační rodiny. Prokreační

rodina není založena na pokrevní příbuznosti, vzniká uzavřením manželského svazku. Tímto vzniká tzv. širší příbuzenská síť (Matoušek, 1997).

Podle velikosti rozlišujeme rodinu nukleární a rozšířenou. Nukleární, neboli jadernou rodinu² tvoří manželský pár a jejich děti. Jedná se tedy o dvougenerační domácnost. Nukleární rodina zvětšená o další příbuzné se nazývá rodinou rozšířenou. V rozšířené rodině dochází k setkávání více než dvou generací (Matoušek, 1997). Vztahy mezi nukleární a širší rodinou se v průběhu historie proměňovaly. V tradičních rodinách byly vazby s širším příbuzenstvem mnohem silnější. Dnes nukleární rodina udržuje vztahy s rodinou rozšířenou, ale tyto vztahy nejsou výrazně intenzivní. Trvalejší, intenzivnější a vřelejší vztahy panují spíše v rámci nukleární rodiny (Dizard a Gadlin, 1990 in Hamplová et al., 2006).

Ovšem současná nukleární rodina se vyznačuje vysokou tendencí k rozpadu, a proto vznikají rodiny tzv. neúplné (Možný, 1990). Jedná se o rodiny, které tvoří jeden dospělý, který má často v péči jedno nebo více dětí. Ve většině případů má děti v péči žena. Nejčastěji neúplné rodiny vznikají rozvodem manželů a jejich počet se stále zvyšuje (Singly, 1999). V roce 2013 tvořily neúplné rodiny podíl 13,5 % na celkovém počtu domácností (Český statistický úřad, 2013). Existence neúplné rodiny je ale spíše přechodnou situací. Většina rozvedených žen a mužů po určité době naváže nové partnerské vztahy. Dojde-li ke sňatku, vzniká takzvaná rekonstruovaná rodina. Podstatu rekonstruované rodiny tvoří žena a muž, kteří mají většinou děti z předchozího manželství. Vztahy v rekonstruované rodině jsou mnohdy velmi komplikované a napjaté. Žena i muž si musí zvyknout na nevlastní děti, které jsou pro ně v podstatě cizí. Dětem přibydou noví příbuzní a nevlastní sourozenci, mezi kterými často panuje rivalita. Mnohdy dochází k hádkám kvůli výchově dětí, srovnávání, žárlení, preferování svých dětí před dětmi druhého partnera. I z těchto důvodů z průzkumů vyplývá, že lidé se v dalším manželství cítí více nespokojeni než v manželství prvním (Matoušek, 1997).

V psychologickém slovníku můžeme nalézt definici rodiny funkční. Jedná se o rodinu, ve které *„dochází k úspěšnému řešení problémů, existuje příznivé emocionální klima a dochází ke stálému vyrovnávání vztahů uvnitř rodiny v souladu s životním cyklem jejich členů“* (Hartl a Hartlová 2009, s. 512). Rodina fungující by měla splňovat a svým členům poskytovat čtyři základní funkce, definované v předchozí kapitole. Pokud rodina tyto podmínky nesplňuje dostatečně, nebo vůbec a ohrožuje tím tak funkčnost rodiny jako celek, jedná se o rodinu dysfunkční (Dunovský et al., 1999 in Gillernová et al., 2011).

² V literatuře také označována jako párová monogamická rodina či manželská rodina

2 RODINA V PRŮBĚHU HISTORIE

Rodina se v historii velmi proměňovala a svou velikostí, strukturou, rozdělením moci, postavením žen a mužů, péčí o děti i vztahy mezi členy rodiny i vůči okolnímu světu se v minulosti velmi lišila od té dnešní, současné rodiny, tak jak ji známe. K těmto změnám docházelo v důsledku postupně měnící se společnosti, politických systémů, zásahů státu, kvality zdravotní péče, ale i válečných střetů či nemocí a hladomorů ohrožujících celé lidstvo (Goody, 2006). Nejčastěji se vývoj rodiny rozděluje do tří základních etap – na rodinu tradiční, moderní a dnešní postmoderní.

Už v dobách před naším letopočtem lidé pravděpodobně žili ve skupinách, které byly tvořeny rodovými svazky a pokrevním příbuzenstvím. Jednalo se především o lovce a sběrače, kteří tvořili tzv. klany. V antickém Řecku byl nejmenší složkou společnosti tzv. oikos. Jednalo se o domácnost, která byla tvořena jak členy rodiny, tak i otroky či zvířaty. Pojem oikos tedy neoznačoval rodinu tak, jak ji chápeme dnes (Matoušek, 1997). Rodina byla považována za ryze reprodukční instituci a měla zajistit dostatečný počet potomků, aby bylo zaručeno pokračování rodu (Horská et al., 1990). Ovšem příliš mnoho dětí také nebylo žádoucí, a tak bylo naprosto běžné odkládání dětí na veřejná místa. Vzhledem k tomu, že tehdejší společnost byla silně otrokářská, odložené děti se mohly stát otrokem toho, kdo je našel (Matoušek 1997).

V antických civilizacích bylo možné manželství rozvázat či zrušit rozvodem, tolerovány byly potraty, sexuální styk mimo manželství i homosexualita. Tyto oblasti podchytilo až křesťanství a církve, která ustanovila mravní normy týkající se manželství a sexuality a velkou mírou tak zasahovala do organizace středověké a částečně novověké tradiční rodiny i společnosti (Horská et al., 1990).

2.1 Rodina tradiční

Mluvíme-li o rodině tradiční³, máme na mysli rodinu do 18. – 19. století. Jedná se tedy o období středověku a část novověku. Za rodinu se dříve nepovažovali jen pokrevní příbuzní, ale všichni lidé, kteří žili ve stejné domácnosti, bez ohledu na to, zda je pojilo biologické příbuzenství. To znamená, že za členy rodiny se považovali i služební, učni, čeledíni, děvečky apod. Všichni podléhali hospodáři, tedy hlavní autoritě a pro čeleď představovala tato hlava

³ V literatuře označována také jako stavovská či preindustriální

rodiny i autoritu rodičovskou. Tato domácnost či hospodářství se označovala latinským termínem *familia* (Horský a Seligová, 1996).

V tradičních společnostech byla obecně vysoká natalita, ale počet narozených dětí byl vyrovnáván vysokou mortalitou. Děti také brzy opouštěly své rodné stavení, a odcházely do učení. Průměrná velikost domácnosti byla tedy 4,42 osob (Horský a Seligová, 1996).

Rodiny byly zakládány především s přihlédnutím na majetkové poměry a sociální postavení rodiny potenciálního partnera, kterého vybírali rodiče. Jednalo se tedy o sňatek uzavřený především z důvodů ekonomických a reprodukčních. I proto se tradiční rodina vyznačovala vysokou stabilitou. Sňatek byl církevní, a proto bylo manželství nezrušitelná instituce, legitimní děti byly pouze děti narozené ve svazku manželském a rodičovství bylo přirozeným údělem každé ženy. Tradiční rodina měla tedy jednak monopol na legitimní sex, tak na legitimní plození dětí (Možný, 2008).

Tradiční rodina podléhala neustálé veřejné kontrole, jak ze strany církve, tak i ze strany společnosti a širšího příbuzenstva. Důraz byl kladen především na dodržování mravních norem týkajících se manželského života. Nemanželské porody byly okolím odsuzovány, stejně jako nelegitimní nemanželský sexuální styk (Horská, et al., 1990).

Muž měl autoritativní postavení, byl hlavou rodiny a dodržovalo se rozdělení mužských a ženských rolí. Každé roli náležela jiná funkce, práce a jiné prostředí působnosti. Ovšem celkově tvořily jeden velký fungující celek, navzájem se doplňovaly a nebylo možné, aby jeden bez druhého dosáhly potřebného cíle. Každá činnost tedy byla důležitá a významná pro fungování rodiny jako celku (Možný, 1990). Tradiční rodina je tak institucí společenskou, ale především plní funkci výrobní a výchovnou (Matoušek, 1997).

2.2 Moderní rodina

Na přelomu 19. a 20. století dochází k emancipaci a zrovnoprávnění žen a k sekularizaci společnosti na pozadí probíhající industrializace. Právě tyto procesy měly největší vliv na přetváření podoby tradiční rodiny na rodinu moderní. Patriarchální rodina se postupně začíná uzavírat do soukromí a veřejná kontrola začíná slábnout, lidé přestávají být podřízeni církvi a vrchnosti, začínají se stěhovat do měst a odcházejí za zaměstnáním. Práce se tedy začíná oddělovat od bydliště. Dochází ke stírání tradičních rolí ženy a muže, protože ženy již mohou také chodit do zaměstnání. Domácí práce se pro ně stávají břemenem, které je sociálně

degradováno, protože nemá žádnou užitnou hodnotu. Rodina má tedy dva příjmy a není už vůči okolí vymezena statusem, plynoucí z mužova povolání (Matoušek, 1997).

Vstup do manželství se stává dobrovolným aktem individuální volby, řízeným láskou a sexuální přitažlivostí zainteresovaných jedinců, neuzavírá se výhradně z ekonomických či reprodukčních účelů. Rodiče či jiné autority již nemají přímý vliv na výběr partnera. Manželství již není nezrušitelná instituce, stává se občanskou smlouvou, zrušitelnou rozvodem. Má pouze monopol na plození dětí, nikoliv na sex (Možný, 1999).

Porodnost klesá a rodičovství se stává nikoliv povinností, ale dobrovolným plánovaným činem, založeným na právu mít děti. Zvyšuje se počet nemanželských dětí, společnost toleruje umělé přerušování těhotenství a stává se běžné používání antikoncepčních metod, které brání početí (Možný, 1990).

I přesto, že rodina není pod kontrolou komunity a stává se z ní instituce soukromá, oddělená od veřejného světa, je předmětem zásahů státu. Nejvíce stát zasahuje v oblasti péče o děti. Školní docházka se stává povinnou a děti půl dne tráví ve školských institucích. Nezastupitelnou funkci jak výchovnou, tak i socializační, má rodina už jen vůči nejmladším dětem (Matoušek, 1997).

Charakteristickým znakem proměny rodiny je také sílící tendence individualismu členů rodiny a zvyšující se vzdálenost a menší kontakty rodiny orientační s širším příbuzenstvím. I v tomto případě se stát angažuje tím způsobem, že pomáhá snížit závislost rodiny na podpoře příbuzných. V tradičních rodinách zaujímal hlavní roli majetek a hmotné dědictví, v moderní rodině je stále větší důraz na školní, tedy kulturní kapitál (Singly, 1999).

2.3 Postmoderní rodina

Veškeré trendy ve vývoji rodiny, které zformovaly rodinu moderní pokračují a se sílící tendencí se projevují i v rodině současné, tzv. postmoderní. Pro rodinu na přelomu 20. a 21. století je charakteristické snížení její tradiční stability, náchylnost k rozpadu a zvyšující se rozvodovost (Horská et al., 1990). Vztah je totiž zakládán z důvodu emocionálních a citových, nikoliv z ekonomických, a proto je tak křehký a nestabilní. Jakmile cit vyprchá, hrozí zánik manželství (Hamplová et al., 2006).

Pro stále více lidí není již manželství prioritou, a žijí v tzv. neformálních partnerských svazcích (Matoušek, 1997). Současná rodina totiž poskytuje mnoho alternativ pro rodinné soužití. Kromě klasického soužití biologických rodičů s dětmi se zvyšuje počet soužití

homosexuální dvojice, která pečují o dítě jednoho z nich (Gillernová et al., 2011). Ženy dnes mohou otěhotnět i bez partnera v důsledku alternativních možností, jako je umělé oplodnění, a tak někdy často záměrně zakládají rodinu bez partnera, chtějí žít v rodině neúplné (Matoušek, 1997). Rodí se tak čím dál více nelegitimních dětí, tedy dětí, které nejsou narozené v manželském svazku a zároveň obecně klesá porodnost. Stále více páru se rozhoduje pro úplnou bezdětnost (Matoušek, 1997). Děti již nepředstavují cíl či naplnění života partnerů. Existuje totiž mnoho jiných alternativ životního stylu, které současná společnost nabízí (Rabušic 2002 in Gillernová et al., 2011).

Ubývá rodin s ženami v domácnosti a s muži, kteří jako jediní v rodině vydělávají peníze. Dochází tedy ke stírání tradičních rolí ženy a muže (Matoušek, 1997). Ženy mnohdy volí spíše kariéru, a založení rodiny by pro ně představovalo pouze překážku v jejich profesním růstu (Maříková et al., 2000). Svoji seberealizace tak už nedosahují plozením a výchovou dětí (Rabušic, 2002 in Gillernová et al., 2011). Ovšem společnost stále mlčky předpokládá, že odpovědnost za chod domácnosti má hlavně žena a sama si musí vyřešit, jak spojí rodinné a pracovní povinnosti. Na muže v tomto ohledu nebývá vyvíjen tak velký tlak (Maříková et al., 2000). Vznikají i tzv. dvoukariérové rodiny či domácnosti, ve kterých oba rodiče dítěte pracují a své kariéry se nehodlají vzdát (Možný, 1997).

Zvyšuje se také věk vstupu do prvního manželství. Podle výzkumu Českého statistického úřadu muži v roce 2005 vstupovali do manželství v 31 letech, v roce 2015 až v 36 letech. Ženy v roce 2005 vstupovaly do manželství v 28 letech, o deset let později až v 32 letech (Český statistický úřad, 2017).

Je tedy zřejmé, že společnost se celkově individualizuje, jedinci se rozhodují na základě svých zájmů a preferencí, a to se projevuje sílícím prosazováním osobních priorit, nad prioritami rodinnými. Tradiční ctění rodiny jako součást velkého společenského celku, tedy jako něčeho, co je v postavení výše, nad individuálními hodnotami, se pomalu vytrácí z povědomí (Matoušek, 1997).

3 MEZIGENERAČNÍ VZTAHY V RODINĚ

V této kapitole se zaměříme především na mezigenerační vztahy mezi dětmi a jejich rodiči. Vztahům s nejmladší a nejstarší generací, tedy mezi vnoučaty a prarodiči se budeme věnovat v další kapitole.

Mezigenerační vztahy v rodině tvoří často spleť vztahů, mnohdy velmi komplikovaných a nepřehledných. Jsou pod vlivem jak kulturních změn, tak i změn ekonomických či demografických (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2004). Vztahy v rodině mezi generacemi se také mění v historickém kontextu. Dříve byly následujícím generacím předávány stále stejné, či víceméně podobné hodnoty, výchova byla přípravou na stále stejný svět, v jakém žili rodiče i prarodiče. S tím, jak se měnilo postavení dítěte v rodinách se však také měnilo pojetí výchovy, a tím i vztah dvou po sobě následujících generací, tedy vztah rodičů se svými dětmi. I z těchto důvodů se mezi generací rodičů a dětí vytváří odstup (Langmeier a Krejčířová, 2006).

Vztahy dětí a rodičů jsou podmíněny i genderově, Matoušek popisuje vytváření tzv. rodových aliancí, které tvoří vztahy dětí a rodičů stejného pohlaví, což je důležité i z hlediska zdravého psychického vývoje (Matoušek, 1997). Podle šetření Možného má ale matka s dětmi většinou bližší vztah než otec. A proto i děti mají s otcem vztah volnější. Tyto vztahy se s přibývajícím věkem dítěte a v postupných vývojových stádiích proměňují, avšak stále platí, že děti mají i v dospělosti blíže spíše k matce. Vztah mezi matkou v postproduktivním věku a její dcerou je pro obě ženy velmi významný (Možný, 1990). Pokud navíc dcera otěhotní, většinou dochází k ještě většímu citovému sblížení mezi ní a matkou (Matějček a Dytrych, 1997). Základem rodiny je sice partnerský vztah, ale vztah matka – dítě je primárním jádrem, ke kterému tvoří otec jen okrajovou součást, i když také velmi důležitou (Možný, 1990).

I stárnutí populace má vliv na mezigenerační vztahy v rodině. Díky prodlužování délky života se život rodičů a jejich dětí mnohem déle překrývá, stejně tak i život prarodičů a vnoučat (Sýkorová, 2009). I přesto, že je dnes častější spíše dvougenerační soužití, a důraz je kladen především na vztahy uvnitř nukleární rodiny, jsou vztahy s širším příbuzenstvem pro rodinu stále důležité (Matoušek, 1997). Manželská rodina se i přes velkou příbuzenskou síť zaměřuje zejména na své orientační rodiny a na styky s ní (Singly, 1999). Ovšem je samozřejmě rozdíl mezi vztahy s rodiči partnera a s rodiči vlastními. Možný podle svého výzkumu udává, že muž i žena mají paradoxně lepší vztah spíše s tchánem, ale muž má celkově horší vztah s rodiči své

ženy. Rodiče ženy se častěji zapojují do pomoci v domácnosti, i při výchově dětí (Možný, 1990). Z předchozího textu tedy vyplývá, že vztahy mezi rodiči a jejich dospělými dětmi neustupují do pozadí, i když manželský pár klade důraz na svou větší autonomii a nezávislost (Singly, 1999).

Ovšem vztahy dospělých dětí se svými rodiči nejsou vždy harmonické. Žádná rodina se bohužel nevyhne konfliktům či rozporům, a tak dochází nevyhnutelně i ke konfliktům v rodině mezi generacemi, ale nejedná se o nic nepřirozeného. Tyto rozepře jsou dány jak věkem, tak i rozložením sil v rodině či dalšími činiteli (Matějček a Dytrych, 1997). K vzájemným sporům mezi generacemi také dochází mimo jiné i v důsledku toho, že nějaký člen rodiny překročí nastavené hranice v rodině. V rodině se totiž vytváří tzv. subsystemy vzájemných vztahů. Jak již bylo naznačeno výše, jedná se např. o subsystem manželů, či subsystem rodič – dítě (Sobotková, 2007). Tyto subsystemy slouží mimo jiné i k tomu, aby se vůči sobě definovaly různé generace (Matoušek, 1997). Důležité je, jak jsou nastaveny hranice těchto subsystemů i ostatním členům rodiny, neboť překročení těchto hranic může vyvolat konflikty a rozpory, a narušit tak dobré mezigenerační vztahy v rodině. Hranice by měly být jasně vymezeny zejména prarodičům, respektive stárnoucím rodičům, kteří se někdy až příliš angažují ve výchově vnoučat a zasahují tak do role rodičů (Sobotková, 2007). Podmínky, v nichž dochází k setkávání mezi generacemi by tedy měly být zřetelně upřesněny a měly by být obou stranám jasné (Singly, 1999).

Chování prarodičů může být také zdrojem konfliktů mezi manželi. V extrémních případech může vést přílišná intervence prarodičů do života mladé rodiny až k rozpadu rodiny, nebo se můžou na rozvratu manželství jejich potomka přímo a účelně podílet (Matějček a Dytrych, 1997).

Na vztahy mezi generacemi také působí i to, jaká geografická vzdálenost je mezi sebou dělí. Úplné rodiny většinou nežijí v jedné domácnosti se svými rodiči. Manželský pár chce být totiž více autonomní vůči svým příbuzným, tedy i rodičům (Singly, 1999). Častější tedy je, když dospělé děti a rodiče, případně i vnoučata žijí odděleně, ale nedělí je od sebe přílišná vzdálenost (Možný, 1990). Třigenerační soužití se objevuje spíše u neúplných rodin, což je i určitým projevem mezigenerační solidarity (Možný, 2008).

Kontakty rodičů a dětí jsou kromě geografické vzdálenosti dále ovlivněny zdravotní, finanční i pracovní situací obou stran (Allan, 1979 in Hamplová et al. 2006).

3.1 Mezigenerační solidarita a pomoc

Solidaritě můžeme chápat jako určitý projev odpovědnosti vůči jiným lidem, připravenost jim pomoci. Podle Krebse je solidarita důsledkem uvědomění si skutečnosti, že existence každého z nás je provázána s existencí lidí okolo nás, tedy i s příbuznými (Krebs, 2002 in Levická, Levická a Truhlářová, 2015). Právě solidarita v rámci příbuzenství a mezi generacemi v rodině je označována jako přirozená solidarita a většinou je oboustranná (Levická, Levická a Truhlářová, 2015). Může se jednat jak o ekonomickou či finanční solidaritu, ale také i o emocionální solidaritu. Podle výzkumů má právě emocionální solidarita velký význam (Jamieson a Tonybee, 1990 in Levická, Levická a Truhlářová, 2015).

V antickém Řecku a Římě bylo povinností dětí postarat se o své staré rodiče tak, aby prožili šťastné stáří a důstojnou smrt (Horská et al., 1990). V tradiční rodině bylo výrazem mezigenerační solidarity například zajištění výměnky pro již staré rodiče, kteří předávali hospodářství svému synovi a ztráceli tak postavení autority. Nový hospodář by měl dbát na to, aby rodiče na výměnku dostávali určité přídělky jídla, aby nestrádali. Podle Matějčka a Dytrycha tedy staří rodiče ztráceli funkci hlavy rodiny, ale získávali funkci emocionální. Hráli totiž roli určitých pomocníků mladé rodiny, a angažovali se hlavně ve výchově dětí, tedy svých vnoučat (Matějček a Dytrych, 1997). Jednalo se o tzv. generační smlouvu, kdy předání majetku a dědictví další generaci se dělo výměnou za péči ve stáří (Levická, Levická a Truhlářová, 2015).

Podle některých autorů dochází v současné individualizujícím se světě, kdy je zdůrazňována stále větší autonomie vůči příbuzným, ke snižování mezigenerační závislosti. Autonomii si totiž nechce udržovat pouze nově založená manželská rodina, ale v některých případech i rodiče již dospělých dětí (Singly, 1999). Ovšem stále existuje určitá forma podpory mezi rodiči a dětmi. Tato vzájemná pomoc je často recipročního charakteru (Hamplová et al., 2006). Orientační rodina většinou pomáhá mnoha párům, které zakládají rodinu. Rodiče chtějí svým dětem pomáhat, ať už v ekonomické oblasti, či pouze citové (Singly, 1999). Především matky se snaží podílet na péči nově narozených potomků mladé rodiny. Jak již bylo zmíněno výše, tato pomoc musí být regulována ze strany rodičů dítěte (Matoušek, 1997). Směr závislosti se ale mění, a jak čas plyne, začínají být rodiče čím dál více závislí na pomoci svých dětí (Langmeier a Krejčířová, 2006).

Mezigenerační vztahy v rodině se tedy nejvíce týkají střední generace, a tato generace tak bývá nejvíce zapojena do mezigenerační solidarity. Na jedné straně se musí starat o své děti,

ale očekává se od nich i převzetí péče o své staré rodiče, což je i důsledkem prodlužujícího se věku (Levická, Levická a Truhlářová, 2015). Tradiční povinnost postarat se o své stárnoucí rodiče byla postupem času ovlivněna také zasahováním státu do funkcí rodiny, a to především v oblasti péče a výchovy dětí, ale i v oblasti péče o seniory. Lidé tak mají možnost umístit své rodiče do zařízení poskytující sociální služby. Ovšem i přesto, že se péče o staré lidi institucionalizovala, největší podíl pečujících osob tvoří stále rodinní příslušníci (Jeřábek et al., 2013). Možný udává, že mnohé výzkumy dokazují ochotu české rodiny postarat se o nejstarší generaci. Lidé si tedy stále uvědomují fakt, že je správné postarat se o své stárnoucí rodiče. Takovým projevem ochoty může být i přijetí starého rodiče do společné domácnosti (Možný, 2008).

Důležitou roli při poskytování pomoci rodičům hrají i vztahy mezi nimi, kvalita a intenzita těchto vztahů. Geografická blízkost rodičů a dětí jednoznačně pozitivně ovlivňuje mezigenerační výpomoc (Hamplová et al., 2006).

3.2 Období pozdní adolescence

Vzhledem k tomu, že cílovou skupinu v kvantitativní části budou tvořit vnoučata ve věku od 15 do 20 let, tedy pozdní adolescenti, bude toto vývojové období v následujícím textu charakterizováno.

Ve vývojové psychologii se fáze pozdní adolescence zahrnuje do období dospívání. Jedná se o druhou fázi vývoje v tomto období, přičemž první fází dospívání je období pubescence. Dospívání je období, ve kterém dochází k tělesnému a pohlavnímu zrání, které je povolna zakončováno právě na konci období pozdní adolescence (Langmeier a Krejčířová, 2006). Také dochází k hormonálním změnám a emoční nestabilitě, která ale na konci druhé fáze klesá, a emoční prožívání se opět víceméně stabilizuje (Macek, 1999 in Vágnerová, 2005). Ovšem pro potřeby práce se zaměříme pouze na socializaci, především na proměnu vztahů v rodině.

Charakteristickým znakem období adolescence je především uvolnění vazeb od rodičů, což je přímo nezbytné pro další rozvoj, protože dochází k osamostatňování. V období pubescence se vztahy s lidmi výrazně mění, především vztahy k dospělým a členům rodiny, vůči kterým se adolescent výrazně vymezuje. Na konci období pozdní adolescence dochází opět ke stabilizaci vztahů v rodině. Adolescent se ale identifikuje spíše ve vztahu s jeho vrstevníky, navazuje přátelské i partnerské svazky, které se v období pozdní adolescence jeví jako nejdůležitější, protože saturují potřebu jistoty, kterou rodina již v takové míře neuspokojuje.

Tyto vztahy tak jedince připravují i na budoucí manželský a rodičovský život (Langmeier a Krejčířová, 2006).

Vzhledem k tomu, že adolescent v 18 letech dosahuje plnoletosti, měl by přebírat zodpovědnost sám za sebe a být schopný se samostatně rozhodovat. V druhé fázi vývoje se také mnoho adolescentů osamostatňuje ekonomicky, neboť nastupují do zaměstnání (Vágnerová, 2005). V souvislosti se zmíněnými faktory dochází k proměně sociálního postavení, sociálních rolí jedince i k proměně vlastního sebepojetí (Langmeier a Krejčířová, 2006). Pokud je totiž adolescent již zaměstnán a je v pracovním procesu, přebírá roli pracujícího, která má vliv na utváření jeho sociální identity. I role blízkého přítele a role partnerská má vliv na adolescentovo sebepojetí (Vágnerová, 2005).

3.3 Proměna vztahů v rodině

Na pozadí postupné emancipace adolescenta od rodiny se vztahy vůči členům rodiny, především vůči rodičům proměňují. Rodina pro dítě vždy představovala útočiště a prostředí, ve kterém se cítilo chráněno před okolním prostředím (Langmeier a Krejčířová, 2006). Rodiče byli vždy zdrojem jistoty, ale závislost na jejich péči se postupně snižovala a období pozdní adolescence je právě vyvrcholením tohoto procesu. Ale i přesto, že pro jedince jsou nyní důležitější vztahy mimo rodinu, které uspokojují jeho základní emoční potřeby, jsou většinou rodiče ještě stále důležitým zdrojem zázemí. Ovšem závislost na rodičích se mění. Již nepředstavují hlavní autoritu a částečně ztrácejí své formální postavení, což mnohdy mohou rodiče těžce akceptovat. Mohou mít pocit, že se jim dítě vzdaluje a obávají se o trvalost jejich vzájemného vztahu. Mnohdy jsou rodiče terčem kritiky svých dospívajících dětí, jelikož se neshodují s jejich ideální představou o životním stylu dospělého člověka. Vazby s rodiči ale většinou vyústí ve zdravý a stabilní citový vztah. Adolescenti nejvíce ocení, když si budou moci s rodiči promluvit jako rovnocenní partneři, když je budou rodiče respektovat a brát vážně (Vágnerová, 2005). Podle Matouška „*jen zcela výjimečně naruší dospívání dítěte pouta mezi generacemi*“ (Matoušek, 1997 str. 62).

K znovu opětovné harmonizaci vztahů mezi rodiči a jejich adolescentními dětmi pomáhají i prarodiče, kteří fungují jako rádci pro obě strany. Často umožní adolescentům vidět širší souvislosti a vysvětlit jim, v jaké situaci se rodiče nacházejí a tím napomocí k tomu, že adolescenti alespoň částečně pochopí chování svých rodičů (Langmeier a Krejčířová, 2006).

3.4 Kdy se z rodiče stává prarodič

Prarodičem se jedinec může stát prakticky v jakékoliv vývojové fázi dospělosti. Skutečnost, kdy jedinec vstupuje do role prarodiče, je ovlivněna jednak věkem, ve kterém měl své vlastní děti, a jednak věkem, ve kterém se jeho potomkům děti narodily. Langmeier a Krejčířová udávají, že většina lidí se do role prarodiče dostává v pozdním věku dospělosti, což je věk v rozmezí 60-65 let (Langmeier a Krejčířová, 2006). Ovšem Vágnerová kapitolu s názvem „Role prarodiče“ umístila do vývojového období starší dospělosti, tedy mezi 50 a 60 rokem života. Vágnerová tedy pravděpodobně předpokládá, že se z jedince prarodič stává právě v tomto věku (Vágnerová, 2007). Ale není to pravidlem, prarodiči se můžou stát i lidé mladší 40 let (Matějček a Dytrych, 1997). Existuje tedy vysoká variabilita. To vše je ovlivněno i kulturními faktory a změnami ve společnosti, protože v každé historické etapě se vstupy do manželství a následné rodičovství, respektive prarodičovství, odehrávaly v jiném věku. Byly i doby, kdy se v důsledku těhotenství vdávaly dívky, které nedosáhly plnoletosti, a tak se jejich rodiče stávali prarodiči i v období mladé dospělosti, tedy ve věku kolem 30 let (Matějček a Dytrych, 1997). V roce 1990 byl průměrný věk matek při porodu 22,5 let a ani rodičovství v 18 či 19 letech nebylo u dívek výjimkou (Hamplová et al., 2006).

Podle Matějčka a Dytrycha je také velmi důležité, aby byl člověk na roli prarodiče připraven. Mnoho lidí se totiž stává prarodiči ještě v produktivním věku, a tak nemusí mít o vnouče přílišný zájem. Může být vnímáno jako brzda v jejich dalším životě, v jejich plánech do budoucna. Mají sice radost z toho, že jejich rod bude pokračovat, ale nechtějí se nijak výrazně angažovat v životě svých vnoučat. Někteří se také necítí být emočně připraveni na svoji roli babičky či dědečka. Prarodiče si představujeme jako moudré rádce, kteří nabrali spoustu zkušeností v různých oblastech života. Na tyto „rádce“ se obracejí nejen vnoučata, ale i jejich dospělí potomci. Tato úloha nemůže být naplněna někým, kdo svou roli prarodiče odmítá z nejrůznějších důvodů (Matějček a Dytrych, 1997).

Vztahům mezi vnoučaty a prarodiči budeme dále věnovat větší pozornost v následující kapitole.

4 VZTAH VNOUČAT A PRARODIČŮ

Vztahy mezi prarodiči a vnučaty bývají často vyznačovány jako srdečné a vřelé. U většiny stárnoucích lidí se projevuje potřeba své vnučky ochraňovat a zahrnovat je svojí pozorností a péčí (Vágnerová, 2007). Samozřejmě to ale není pravidlem, jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole. Pokud se jedná o prarodiče, kteří jsou stále v produktivním věku, nebudou pravděpodobně ochotni svým vnučatům věnovat tolik času. Někteří prarodiče jsou rádi, že mají konečně čas sami pro sebe, když se jejich vlastní děti osamostatnily. Většina prarodičů je označována za laskavé a vlídné, ale existují i výjimky. Vyskytují se i prarodiče, kteří jsou mrzutí, nejsou tolik chápaví, přehnaně kritizují jak své dospělé děti, tak i vnučata a jejich vzájemný vztah je tímto poznamenán a není příliš vřelý (Matějček a Dytrych, 1997).

I přes tyto skutečnosti podle Mrhánkové a Štípkové řada autorů upozorňuje na stále se zvyšující intenzitu vztahů vnučat s prarodiči. Tato skutečnost může být dána vlivem stále se zvyšující délky života a nízkou porodností. Prarodiče tak nemusí svůj čas dělit mezi velké množství vnučat (Hasmanová Mrhánková a Štípková, 2014). Matějček a Dytrych zdůrazňují fakt, že vnučata se ke svým prarodičům chovají jinak než ke svým rodičům. Většina vnučat si se svými prarodiči dobře rozumí, i když je dělí velký věkový odstup (Matějček a Dytrych, 1997). Vazby mezi nejstarší a nejmladší generací bývají totiž méně problémové, nepanuje v nich tak velké napětí, jako ve vztazích mezi vedlejšími generacemi (Matoušek, 1997). Intenzita kontaktů a vzájemný vztah se samozřejmě mění v různých vývojových obdobích vnučete a s postupným stárnutím prarodiče, kdy dochází ke změně jeho kognitivních i fyzických schopností (Matějček a Dytrych, 1997). Ovšem na vztah mezi vnučaty a prarodiči působí rozmanité množství faktorů. Některé z nich si rozebereme v jedné z podkapitol.

I děti samy považují podle Matějčka a Dytrycha za nejbližší členy rodiny prarodiče, samozřejmě ihned po rodičích. Dospělí, kteří už mají od svého dětství určitý odstup, také udávají, že prarodiče pro ně byli velmi blízcí. Děti samy tedy pocítují, že prarodiče jsou v naplňování psychických potřeb na druhém místě za rodiči (Matějček a Dytrych, 1997).

Prarodiče jsou také ve většině případech připraveni a ochotni převzít péči o svá vnučata, pokud se rodiče nemohou či nechtějí o své děti starat. K dítěti pocítují rodičovskou povinnost. Pokud se v rodině děje cokoliv špatného, co by mohlo ohrozit vývoj dítěte, jsou často první sociální institucí, která je ochotná pomoci (Matějček, 2000). Vztah vnučat a prarodičů, respektive příbuzných, je také upraven legislativou. Dříve ale v české legislativě nebylo

s příbuznými či prarodiči počítáno a nebyl na ně brán přílišný zřetel. Nyní nový občanský zákoník definuje právo styku vnoučat s příbuznými: „*Právo stýkat se s dítětem mají osoby příbuzné s dítětem, ať blízce či vzdáleně, jakož i osoby dítěti společensky blízké, pokud k nim dítě má citový vztah, který není jen přechodný, a pokud je zřejmé, že by nedostatek styku s těmito osobami pro dítě znamenal újmu*“ (Zákon č. 89/2012 Sb., zákon občanský zákoník, par. 927).

4.1 Role prarodiče v životě a výchově svých vnoučat

Prarodičovská role a její pojetí se liší v každé rodině i v každé kultuře. Záleží také, jak jedinec svou roli prarodiče přijme, jak ji bude vnímat a v jaké míře ji bude plnit. Role prarodiče se většinou překrývá ještě s jinými životními rolemi, a i tyto role ovlivní, jak se bude vztah vnoučat a prarodičů vyvíjet. Prarodičovská role je ale pro většinu jedinců zlomová a mnohdy může zásadně změnit život a zasáhnout do životního cyklu. Změna to může být jak pozitivní, tak pro některé prarodiče negativní (Matějček a Dytrych, 1997). Ovšem role prarodiče je role získaná a prarodič nemůže ovlivnit, zda tato role vznikne či ne. Vše záleží na jednání jeho potomka. Prarodič se může pouze rozhodnout, zda tuto roli bude či nebude plnit (Vágnerová, 2007). Naplňování prarodičovské role ale může výrazně změnit vztahy rodičů a dětí, a většinou umožňuje zlepšení společenských kontaktů v rodině (Vidovičová et al., 2015). Prarodičovská role však jedinci pomáhá vymezit a částečně i utvořit rodinnou identitu, stejně tak jako role rodičovská, a splňuje tak funkci vymezení totožnosti stárnoucího jedince a zároveň tím potvrzuje stárnutí (Vágnerová, 2007). Právě i z toho důvodu může v jedinci vyvolat ambivalentní pocity, neboť na jedné straně pociťuje radost z pokračování rodu, ale na straně druhé cítí nemilosrdný a nezastavitelný běh času (Matějček a Dytrych, 1997). Ale i přes všechny zmíněné faktory, které prarodičovskou roli ovlivňují, i přes veškeré další role v životě prarodiče je podle výzkumu v Sociologickém časopisu, který zjišťoval význam prarodičovských rolí⁴, pro 54 % respondentů nejdůležitější právě role prarodičovská. Za další důležitou roli byla označena role rodičovská a manželská (Vidovičová et al., 2015).

Prarodiče se také ať už přímo či nepřímo podílejí na výchově svých vnoučat. Dnes ale již nepřejímají výchovnou péči o vnoučata v tak veliké míře, jako v minulém století. Tehdy v důsledku emancipace žen matky trávily mnoho času v zaměstnání a děti tak svěřovaly do péče právě babičkám, resp. svým matkám (Matoušek, 1997). V současné době je péče o vnoučata přejímána prarodiči jen příležitostně (Langmeier a Krejčířová, 2006).

⁴ Respondenti byli ve věkovém rozmezí 50-70 let

Důležité je, aby byla role prarodiče a rodiče jasně oddělena. Prarodiče by v žádném případě neměli přejímat roli rodičů a zasahovat do rodičovské výchovy (Langmeier a Krejčířová, 2006). Pro dítě musí být autoritou vždy rodiče. Jak píše Šiklová, prarodiče jsou při výchově vnoučat jakási „pomocná síla“ rodičů (Šiklová, 2007). Nesmí zasahovat do výchovy tím, že dětem předávají či vnucují jiné normy než rodiče, nebo že dokonce tyto normy předávané rodiči devalvují (Matějček a Dytrych, 1997).

Vzhledem k tomu, že prarodiče nenesou přímou odpovědnost za výchovu svých vnoučat, mohou tak určité situace hodnotit s nadhledem a většinou reagují méně přísně než rodiče. I proto jsou vztahy vnoučat a prarodičů klidnější a nejsou tak napjaté jako vztahy dětí a rodičů (Matějček a Dytrych, 1997).

Už samotná existence prarodičů je z hlediska vývoje dítěte důležitá. Děti si díky prarodičům uvědomí životní kontinuitu. Pochopí, že jsou součástí nějakého velikého rodového celku, poznají, kde mají své kořeny, a to vše je důležité pro sebepojetí dítěte a hraje roli v jeho výchově. Prarodiče jsou živoucím důkazem, že veškeré těžkosti v životě se dají překonat a snést. Svými životními příběhy a vyprávěním, které děti tak milují, jim předávají i důležité životní a morální hodnoty. Prostřednictvím těchto příběhů se utvářejí názory, a většinou moudra, které jim prarodiče předali, si pamatují až do dospělosti. Tato moudra bývají častokrát lépe přijata právě od prarodičů než od rodičů (Matějček a Dytrych, 1997). Děti přímo vyžadují, aby jim prarodiče vyprávěli, jaké to bylo, když byli malí oni, nebo jejich děti. Vnoučata to samozřejmě nevnímají, ale jednoznačně jsou tyto chvíle vyprávění zdrojem intenzivní výchovy vnoučat (Matějček, 2000). Prarodiče zase mají radost z toho, že svoje zážitky mohou někomu říct, někomu, kdo je rád poslouchá. Připadají si tak důležitější a obohacuje je to (Šiklová, 2007). A možná že právě tyto příběhy položí základ k charakterovým vlastnostem osobnosti vnoučat (Říčan, 2004). Prarodiče také častěji, než rodiče zvýrazňují rodinné tradice, vyprávějí o významných předcích či různých rodinných legendách. Veškeré toto vyprávění posiluje stabilitu a soudržnost rodiny, protože zvyšuje povědomí o jejich společné minulosti (Matoušek, 1997). Prarodiče tak předávají i kulturní tradici. I když dnešní doba tuto funkci přenechává především médiím, osobní svědectví prarodičů je nenahraditelné a unikátní (Jirásková et al., 2005).

Z hlediska socializace jsou pro dítě prarodiče často rozšířením sociálního okolí a jsou tedy dalším významným socializačním činitelem (Langmeier a Krejčířová, 2006). Prarodiče poskytují dítěti jiné zkušenosti než rodiče, mají jiné projevy chování, a tak se dítě setkává i s jinými vzorci chování. Dítě se tak učí rozlišovat své jednání vůči různým osobám v rodině

(Matějček a Dytrych, 1997). I tato funkce prarodičů je tedy z hlediska vývoje dítěte důležitá (Vágnerová, 2005). Ve styku s prarodiči se dítě také učí poznávat specifické potřeby starších lidí, učí se jim porozumět a chápat jejich postoje, komunikovat s nimi (Langmeier a Krejčířová, 2006). I to by mělo předcházet ageismu, tedy předsudkům vůči starým lidem (Jirásková et al., 2005).

Prarodiče také mohou pomáhat dětem s přípravou do školy. Jsou totiž většinou trpělivější než rodiče, mají více času a dokáží dítě lépe motivovat (Langmeier a Krejčířová, 2006). Ovšem tato funkce by měla být druhotná, opět platí, že na prvním místě by i v této oblasti měli figurovat rodiče. Matějček a Dytrych v této souvislosti upozorňují, že hlavní funkcí prarodičů „je *příprava dětí na život*“ (Matějček a Dytrych, 1997, s. 63).

I z výše popsaných faktorů je tedy jasné, proč je ve většině případů vztah vnoučat k prarodičům tak vřelý a pozitivní. Kladné vztahy jsou také důsledkem trpělivosti prarodičů, jejich ochoty i schopnosti naslouchat. Většinou mají více času než rodiče, nejsou tolik roztěkaní a zahrnutí povinnostmi. Prarodiče do života vnoučat přinášejí nové prvky, které jsou pro děti vzrušující a zajímavé (Langmeier a Krejčířová, 2006). Všechno to utváří ve vztahu vnoučat a prarodičů prostor k citové vřelosti a tvořivým, uvolněným vztahům, které nejsou zatíženy vzájemnými povinnostmi, které vůči sobě mají rodiče a děti (Matějček a Dytrych, 1997).

4.2 Pozitiva a negativa vyplývající ze vzájemného vztahu

Vztah vnoučat a prarodičů ovlivňuje obě generace. Většinou je toto ovlivnění pozitivní, ale někdy může dojít i k negativním vlivům, zejména ze strany prarodičů. Každopádně je vztah převážně obohacující, a to jak pro vnoučata, tak i pro prarodiče. Neučí se totiž jen vnoučata od prarodičů, ale i prarodiče od vnoučat. Navzájem si mohou předávat různé poznatky, vést spolu diskuze a dialogy, učit se něčemu novému, obohacovat se.

Vnoučata uspokojují mnoho duševních potřeb prarodičů (Vágnerová, 2007) a přispívají tak k jejich psychické pohodě a vyrovnanosti. Většinu prarodičů naplňují hrdostí, poskytují jim pocit užitečnosti, uspokojují potřebu seberealizace (Matějček a Dytrych, 1997). V prarodičích, zejména v babičkách, se po narození vnoučete znovu probouzejí mateřské pudy, a vše, co s nimi souvisí. Vzpomínají na doby, kdy byly jejich děti malé, a tak se jim ožívují vzpomínky a zážitky (Šiklová, 2007). Plně se soustřeďují na své vnouče, až mnohdy zapomínají, že i jejich manžel či rodiče vnoučete jsou důležití a je potřeba jim věnovat pozornost (Matějček a Dytrych, 1997).

Vnouče je také zdrojem mnoha podnětů přinášející různé aktivity, které mohou být i fyzického rázu (Vágnerová, 2007). Prarodiče s nimi lezou po zemi, hrají si s dětmi, dokáží se jim dokonale přizpůsobit, což působí blahodárně jako vývojová stimulace jak pro prarodiče, tak i vnoučata (Matějček a Dytrych, 1997). I kladení různých zvědavých otázek, požadavky na to, aby dětem prarodiče vyprávěli a aby jim mnoho věcí všemožně vysvětlovali, jsou určité formy stimulace mysli (Langmeier a Krejčířová, 2006).

Vnoučata také splňují potřebu citového vztahu, přijímají a oplácí lásku prarodičům. V útlém věku je většinou prarodič vnoučetem plně a nekriticky akceptován, je objektem jeho náklonnosti, obdivu a zájmu (Vágnerová, 2007). Nebezpečí se skrývá v tom, že hlavně vnoučata předpubertálního věku mnohdy až slepě napodobují autority. Proto je potřeba dávat si pozor na to, jak se před nimi prarodiče chovají a vyjadřují. I tím jim totiž předávají hodnoty. Je dobré dávat si pozor na hanlivá slova a nevhodné chování, protože „*nejvíc děti vychováváme, když si myslíme, že je vůbec nevychovááme*“ (Matějček a Dytrych, 1997, s. 138). Rozhodně by neměla být vnoučata prostředkem k tomu, aby si na nich prarodiče či rodiče ventilovali své vzájemné spory, a tak je proti sobě navzájem štváli. Někteří prarodiče mohou skrz dítě účelně podkopávat autoritu rodičů, sabotovat jejich výchovu apod. (Langmeier a Krejčířová, 2006).

Prarodiče na vnoučata působí pozitivně ať už prostřednictvím výše zmíněného vyprávění nebo i jinými způsoby. U svých vnoučat podporují rozvoj jiných dovedností než rodiče. Zprostředkovávají dětem jinou zpětnou vazbu než rodiče, mohou jim často věnovat více času na hry a zábavu než rodiče. Nebývají také tak kritičtí jako rodiče a většinou jsou shovívavější k přestupkům (Vágnerová, 2007). Prarodiče ukazují vnoučeti i důležitý model stáří, a mají vliv i na budoucí prarodičovskou roli dítěte (Langmaier a Krejčířová, 2006). Většina prarodičů funguje také velmi dobře jako emoční podpora vnoučat v době rozvodu rodičů. Pro vnoučata jsou určitou zárukou stability (Matějček a Dytrych, 1997).

I přes veškeré vychvalování a vyzdvihování pozitiv, které prarodiče vnoučatům přinášejí, mohou mít v některých případech i vliv negativní. I prarodiče stejně jako rodiče mají ke svým vnoučatům určité ambice. Prarodiče ale mají sklony i často nevědomě a z dobré vůle na dítě příliš tlačit, co se týče školních výsledků i v oblasti výchovy. Hájí se tím, že chtějí pro vnouče to nejlepší, a často tak zasahují do role rodiče a mají na vnouče příliš velké nároky. Psychika dítěte se tak začne přirozeně bránit a může to výrazně poškodit vztah vnoučat a prarodičů. Negativní dopady má i chování některých prarodičů, kteří až úzkostně pečují o svá vnoučata, mají potřebu je neustále ochraňovat, protože se bojí, že na ně bude mít okolí špatný vliv.

Takové chování rozhodně nepřispívá k dobré socializaci ani ke zdravému vývoji dítěte (Matějček a Dytrych, 1997).

Snad největším „strašákem“ většiny rodičů týkající se negativního výchovného vlivu prarodičů na vnoučata je rozmazlování. Toto nebezpečí hrozí zejména v útlém věku. Prarodiče nejen že obcházejí pravidla nastavená rodiči a povolují jim to, co mají zakázané, ale mnohdy je i obdarovávají všemožnými drahými dárky (Langmeier a Krejčířová, 2006). Z vnoučete se tak může stát, jak píše Matějček a Dytrych „primadona“ a prarodiče pro něj nebudou autorita, ale někdo, kdo je vůči nim v podřízeném postavení (Matějček a Dytrych, 1997). Takové jednání také podrývá autoritu rodičů. Dítě z tohoto chování může pochopit, že babička či dědeček jsou ti hodní, a rodiče ti zlí, kteří vše zakazují (Matějček, 2000). Identita dítěte musí být posilována jen jedním směrem tak, aby to v dítěti nevyvolalo zmatek (Matějček a Dytrych, 1997). Prarodiče si musí uvědomit, že rodiče jsou ti, kteří mají rozhodující slovo a musí to respektovat (Matějček, 2000).

4.3 Faktory ovlivňující vztah vnoučat a prarodičů

Jak již bylo zmíněno i na začátku této kapitoly, vztah vnoučat a prarodičů je ovlivněn mnoha faktory, stejně tak i celkové mezigenerační vztahy v rodině. Většina těchto faktorů je vnějších, a tak je samotní vnoučata či prarodiče nemohou změnit ani usměrnit ve svůj prospěch. Ovšem vztah prarodičů a vnoučat ovlivňují i vnitřní pohnutky, zejména ochota prarodičů pečovat o svá vnoučata a budovat s nimi příjemný vztah (Matějček a Dytrych, 1997).

Jedním z největších činitelů, který na vztah vnoučat a prarodičů působí, a který tento vztah nejvíce alespoň zpočátku ovlivňuje, jsou samotní rodiče dítěte. Konečná podoba vztahu vnoučat a prarodičů je totiž řízena rodiči. V útlém dětství není vztah závislý jen na rozhodnutí a přání prarodičů nebo na požadavcích vnuků, míru setkávání regulují rodiče. Vztah vnoučat a prarodičů je tak zprostředkovaný (Vágnerová, 2007).

I to, jaký mají vztah rodiče se svými dospělými dětmi ovlivní podobu vztahu vnoučat a prarodičů. V některých případech mohou být totiž vztahy starých rodičů a dospělých dětí konfliktní a na základě těchto konfliktů se některé dospělé děti se svými rodiči stýkat nechtějí, a tak je styk vnoučat a prarodičů omezen, mnohdy i proti jejich vůli. Prarodiče mají mnohdy pocit křivdy (Matějček a Dytrych, 1997). Právě v těchto případech by mohlo být využito již výše zmíněné právo prarodičů a vnoučat na vzájemné styk.

Ovšem vztah prarodičů a vnoučat se ve většině případů nevytváří na bázi konfliktů, ale spíše na základě spojenectví a souznění, a proto i když jsou v některých rodinách vztahy rodičů a jejich dospělých dětí rozvráceny, nemusí se to na vztahu mezi prarodiči a vnoučaty výrazně podepsat, pokud jim ve stýkání rodiče nebrání (Matějček a Dytrych, 1997).

Dalším faktorem, který vztah vnoučat a prarodičů ovlivňuje je geografická vzdálenost jejich bydliště, která má vliv hlavně na četnost osobních kontaktů. Matějček a Dytrych ale poukazují, že na základě různých šetření v různých zemích lze říci, že nová rodina se nestěhuje příliš daleko od svých rodičů. Vzájemné kontakty jsou tedy většinou časté. Ukazuje se také, že prarodiče jsou v mladých rodinách nejčastějšími návštěvníky, a i vnoučata představují nejčastější návštěvníky v domácnosti prarodičů (Matějček a Dytrych, 1997). Tuto skutečnost četnosti kontaktů potvrzuje i šetření Hasmanové Mrhánkové a Štípkové, které na základě údajů z mezinárodního šetření SHARE analyzovaly četnost kontaktů dospělých dětí a rodičů. Až 86 % prarodičů⁵ je v kontaktu se svými dětmi a vnoučaty alespoň jednou týdně. Dvě pětiny z nich jsou v kontaktu dokonce denně. Bohužel v šetření nebylo rozlišeno, zda jsou tyto kontakty osobní či telefonické nebo jinak zprostředkované (Hasmanová Mrhánková a Štípková, 2014). Z těchto výsledků lze ale konstatovat, že vztah vnoučat a prarodičů není ve většině případů geografickou vzdáleností poznamenán, protože kontakty mohou být kompenzovány telefonickými rozhovory, či jinými alternativy. V tomto případě by se ale dalo namítat, že vztah nemusí být tak pevný a intenzivní, a tak se v této oblasti nabízí prostor pro další výzkumy či šetření.

Věk prarodičů také ovlivňuje vzájemný vztah. Tento faktor souvisí i s tím, zda jsou prarodiče ještě stále v produktivním věku a mají zaměstnání, či zda jsou v důchodu a mají na vnoučata více času. Také fyzická kondice se s věkem prarodičů proměňuje, celkově se proces stárnutí a prodělávání různých nemocí reflektuje i ve vztahu vnoučat k prarodičům, ve většině případů tento vztah promění (Matějček a Dytrych, 1997). Do péče o vnoučata se tak zapojují především mladší ročníky do 60 let (Hasmanová Mrhánková a Štípková, 2014). Podle Millse se kontakt s prarodiči obecně snižuje s rostoucím věkem prarodičů, ale i vnoučat (Mills, 1999, in Hasmanová Mrhánková, 2009). Vzájemný vztah je zatížen i generačními konflikty, zejména když jsou vnoučata již v adolescentním věku. Ovšem v tomto vývojovém období se adolescenti kriticky vymezují vůči rodičům, a tak jim generace prarodičů bývá

⁵ Respondenti byli prarodiče, kteří mají vnoučata mladší 10 let

mnohdy bližší. Prarodiče totiž dokáží chování svých vnoučat vnímat s nadhledem a mají již potřebný odstup od svého mládí než generace rodičů (Matějček, 2000).

Někteří prarodiče ale s přibývajícím věkem bývají stále úzkostnější a nejsou již tak flexibilní ve změně názorů, a tak mohou vnímat dnešní svět jako nebezpečný. Jednání vnoučat jim může mnohdy připadat riskantní či neadekvátní. Touto úzkostností a rigiditou můžou potom svá vnoučata ve své dobré víře příliš omezovat a hlídat, a to vztah vnoučat k prarodičům jistě ovlivní (Matějček a Dytrych, 1997).

Vztah vnoučat a prarodičů ovlivňuje také gender. Vnoučata mají jiný vztah k babičkám a jiný k dědečkům. Babičky mají většinou jakousi instinktivní cestu k malému dítěti a ožívají v nich mateřské city. Proto se podobně jako matky o děti chtějí starat už od malička (Matějček a Dytrych, 1997). Do péče o malá vnoučata jsou tak ženy zapojeny více než muži (Vydovičová et al., 2015). Dědečkové jsou spíše jako otcové racionálnější, jsou jim bližší záležitosti chlapecké a babičkám zase dívčí. Babičky jsou ve vztahu ke svým vnoučatům více emotivnější a citlivější než dědečkové, mají tendenci udržovat vroucnější vztahy. Dívky za svými babičkami chodí pro rady, probírají spolu vztahy jak kamarádské, tak i partnerské. Dědečkové jsou spíše rádci do života ohledně zaměstnání či financí, a proto k nim mají blíže chlapci (Matějček a Dytrych, 1997).

I místo, kde rodina žije ovlivňuje vztahy vnoučat a prarodičů. Vydovičová, Galčanová a Petrová Kafková ve svém výzkumu v Sociologickém časopise rozlišují tzv. městskou a venkovskou babičku. Přístup „venkovské babičky“ k vnoučatům je spíše srdečný, ale zároveň klade důraz na samostatnost vnoučat. Oproti tomu „městská babička“ je více citově otažitá než babička venkovská a klade důraz spíše na zlepšování dovedností svých vnoučat a na jejich vzdělávání (Vydovičová et al., 2015).

To, jaký vztah si k sobě navzájem vnoučata a prarodiče utváří ale ovlivňuje ještě mnoho jiných okolností. Svou roli hraje i skutečnost, zda se jedná o první vnouče prarodiče, nebo zda již mají prarodiče vnoučat více. S tím souvisí i to, kolik mají prarodiče dětí a tím pádem kolik mají i vnoučat, mezi které musí dělit svůj čas (Matějček a Dytrych, 1997). Prarodiče samozřejmě svou lásku dělí mezi všemi svými vnoučaty, ale může se stát, že s jedním z nich navážou vztah intenzivnější a důvěrnější. Vnoučata také většinou tíhnou k jednomu prarodiči více než k ostatním. Většinou mají vnoučata lepší vztah k prarodičům z matčiny strany. Také je rozdíl v tom, zda se vnouče narodilo dceři či synovi, a zda je tedy matkou dcera prarodičů nebo snacha, či zda se má vnouče narodit do neúplné rodiny. Veškeré tyto okolnosti

tak vytvářejí spletitou vztahovou síť v rodině. Roli hraje i ekonomická situace v rodině a zdravotní stav vnoučete. V neposlední řadě na vztah vnoučat a prarodičů také působí kulturní faktory a společenské normy, obecné či náboženské postoje (Matějček a Dytrych, 1997).

4.4 Generační konflikt

Jako specifický problém ve vztahu zejména adolescentních vnoučat a prarodičů se jeví rozpor mezi hodnotami starší a mladší generace, které se výrazně liší. Starší generace totiž vyrůstaly za jiných podmínek, mnohdy respektovaly jiné hodnoty, ať už co se týče partnerského či manželského života nebo jiné hodnoty týkající se života ve společnosti, které dnes adolescenti nerespektují. Především někteří prarodiče na těchto hodnotách stále lpí. Tyto hodnoty, názory či postoje považují adolescenti za zastaralé, nechtějí se jimi řídit a preferují spíše vlastní zkušenosti a dochází tak ke generačnímu konfliktu (Langmeier a Krejčířová, 2006). Jirásková upozorňuje, že mezigenerační konflikty patří ihned vedle manželských či partnerských problémů k nečastějším sporům mezi lidmi. Generační konflikty vznikají především z předsudků a stereotypů, které mají generace vůči sobě navzájem. Tyto stereotypy jsou považovány za „jedinou pravdu“, která zabraňuje hodnotit jinou generaci objektivně (Jirásková et al. 2005).

Mnozí prarodiče mají problém ztotožnit se svými adolescentními vnoučaty, přijmout a pochopit jejich chování, protože se příliš odlišuje od doby, kdy sami prarodiče byli ještě adolescenty. Pro mnoho prarodičů je toto chování nepřijatelné, nepochopitelné, a tak ho mnohdy odsuzují. Může tedy docházet ke konfliktu s vnoučaty na základě odlišných postojů k životu u dvou generací, které jsou si relativně vzdálené. Zdá se tedy, že tyto generace toho mnoho společného nemají, a spíše je více věcí od sebe odděluje, než pojí (Matějček a Dytrych, 1997). Ale i když prarodiče nerozumí novým technologiím či neuznávají současný způsob života mladé generace, stále jí můžou předat své zkušenosti týkající se komunikace, vztahů či sebepoznání, které jsou cenné v jakékoliv době, bez ohledu na technologický pokrok a změny ve společnosti (Navarová, 1991). Také oblasti týkající se morálky, charakteru lidí či etických problémů tvoří témata, ke kterým mají prarodiče stále co říci (Šiklová, 2007).

Komunikace je nejdůležitějším prostředkem, který pomůže zmírnit či úplně odstranit konflikty mezi generacemi. Umožní totiž přijetí příslušníka jiné generace jako někoho, kdo má sice odlišné názory a postoje, ale má také mnoho zkušeností, které dokládají důvody k jeho postojům a k jeho chování (Jirásková et al., 2005). Generace totiž není určována jen věkem,

ale společnými zážitky, které se udály v době, kdy byli jedinci v určitém věkovém období. Tyto lidi pojí prožité události či společenské i politické změny. Šiklová tak upozorňuje na důležitost mezigenerační komunikace, která vede k pochopení generačního myšlení těch druhých. Výsledek by vedl k tomu, že by se generace naučily navzájem na sobě oceňovat to, co je na nich odlišné, uvědomily by si, čím navzájem přispívají společnosti jako celku (Šiklová, 2007).

I setkávání dvou generací u nějakého společného zájmu či zajímavého tématu generace může spojit a vytvoří tak situaci, kdy si relativně dvě vzdálené generace uvědomí, že i přes věkový odstup je něco pojí. Vnoučata ani prarodiče by tedy neměli odmítat a odsuzovat možnosti vzájemného setkávání a vyhledávání společných témat a měli by projevit ochotu ke spolupráci (Jirásková et al., 2005). To vše by mělo vést ke vzájemné toleranci a porozumění (Langmeier a Krejčířová 2006).

5 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

5.1 Úkoly výzkumného šetření a cíl výzkumu

V praktické části práce bylo provedeno výzkumné šetření u náhodně oslovených vnoučat ve věku pozdní adolescence. Vnoučata, resp. respondenti museli mít alespoň jednoho žijícího prarodiče, aby mohli být zahrnuti do výzkumu.

Vzhledem k tomu, že česká literatura zabývající se mezigeneračními vztahy a vztahy vnoučat a prarodičů mapuje tyto vazby především ze strany prarodičů, bylo úkolem mé praktické části práce zjistit vazby opačné. Cílem výzkumného šetření je tedy zjistit, jaké vztahy mají pozdně adolescentní vnoučata k prarodičům – zda pozitivní či negativní. Výzkum také dále zjišťoval emocionální blízkost, kterou mají vnoučata k prarodičům, a především pak také jak tuto blízkost a vztahy ovlivňuje vzdálenost bydliště vnoučat a prarodičů, četnost vzájemného kontaktu, pohlaví vnoučat a prarodičů apod.

5.2 Výzkumné otázky

Pro výzkum bylo stanoveno celkem 8 výzkumných otázek. Prvních 6 výzkumných otázek je vázáno k jednotlivým hypotézám, které jsou stanoveny v následující kapitole. Poslední 2 výzkumné otázky se pak váží výhradně k výsledkům z dotazníku.

Ke splnění cíle výzkumného šetření byly zvoleny následující výzkumné otázky:

- 1) Jaký mají vnoučata ve věku pozdní adolescence vztah k prarodičům?
- 2) Mají pozdně adolescentní vnoučata bližší vztah k prarodičům z matčiny strany než k prarodičům z otcovy strany?
- 3) Mají pozdně adolescentní vnoučata bližší vztah k prarodiči stejného pohlaví než k prarodiči opačného pohlaví?
- 4) Má vzdálenost bydliště vliv na vztah pozdně adolescentních vnoučat k prarodičům?
- 5) Má způsob kontaktu (osobní a telefonický) vliv na vztah pozdně adolescentních vnoučat k prarodičům?
- 6) Ovlivňuje četnost kontaktu pozdně adolescentních vnoučat s prarodiči jejich vztah k prarodičům?
- 7) Jaký je rozdíl mezi vztahem vnoučat k prarodičům v dětství a v pozdní adolescenci?
- 8) Má generační rozdíl mezi vnoučaty a prarodiči vliv na porozumění a komunikaci pozdně adolescentních vnoučat s prarodiči?

5.3 Stanovení hypotéz

Na základě výzkumných otázek bylo stanoveno celkem 6 hypotéz. Hypotézy představují určité tvrzení, které bychom měli díky výzkumu buď zamítnout, či potvrdit. Vychází z všeobecných poznatků, z faktů, či praktických zkušeností výzkumníka. Díky hypotézám tedy můžeme ověřit určité teoretické předpoklady (Gavora, 2008).

H1: Průměrná hodnota vztahu pozdně adolescentních vnoučat k prarodičům je signifikantně rozdílná než hodnota neutrálního vztahu vnoučat k prarodičům.

Touto hypotézou chceme především zjistit, zda mají pozdně adolescentní vnoučata ke svým prarodičům vztah pozitivní či negativní a to tím, že zjistíme průměrnou hodnotu vztahu vnoučat k prarodičům a porovnáme ji s hodnotou neutrálního vztahu.

H2: Vnoučata ve věku pozdní adolescence mají bližší vztah k prarodičům z matčiny strany než k prarodičům z otcovy strany.

Zde vycházíme především z tvrzení Matějčka a Dytrycha, kteří uvádějí, že vnoučata mají většinou lepší, či bližší vztah k prarodičům z matčiny strany (Matějček, Dytrych 1997).

H3: Vnoučata ve věku pozdní adolescence mají bližší vztah k prarodiči stejného pohlaví než k prarodiči opačného pohlaví.

U této hypotézy vycházíme z vlastních zkušeností, předpokladů a také z faktů, které uvádí literatura – a to tedy skutečnost, že dívky mají bližší vztah s babičkami a chlapci zase s dědečky.

H4: Vnoučata ve věku pozdní adolescence, která bydlí od svých prarodičů ve vzdálenosti do 30 km mají k těmto prarodičům bližší vztah než k prarodičům, od kterých bydlí ve vzdálenosti nad 30 km.

Následující hypotézou chceme především potvrdit, že vztah pozdně adolescentních vnoučat k prarodičům ovlivňuje vzdálenost bydliště. Předpokládáme, že vnoučata, která bydlí od svých prarodičů ve vzdálenosti do 30 km s nimi mají častější kontakt, a tak i bližší vztah než s prarodiči, od kterých bydlí dále než 30 km.

H5: Vnoučata ve věku pozdní adolescence, která jsou se svými prarodiči v kontaktu častěji osobně, mají k těmto prarodičům bližší vztah než k prarodičům, se kterými jsou v kontaktu častěji telefonicky.

V tomto případě nás zajímá, zda způsob kontaktu ovlivňuje citovou blízkost vztahu pozdně adolescentních vnoučat k prarodičům. Vycházíme z předpokladu, že při osobním kontaktu se vztahy více upevňují a že se tvoří citově bližší vztahy než při kontaktu telefonickém.

H6: Vnoučata ve věku pozdní adolescence, která jsou s prarodiči v kontaktu každý týden, mají k těmto prarodičům bližší vztah než k prarodičům, se kterými jsou v kontaktu 1x za měsíc a méně.

Poslední hypotézou chceme ověřit, zda má četnost kontaktu vliv na citovou blízkost vztahu pozdně adolescentních vnoučat k prarodičům.

5.4 Metoda sběru dat

Pro zjištění vztahů vnoučat k prarodičům a faktorů ovlivňujících tyto vztahy byl zvolen kvantitativní přístup. Metodou zkoumání pak bylo dotazování, výzkumným nástrojem byl dotazník – jednalo se o anonymní dotazování. Dotazník byl zvolen především proto, že je možné jeho prostřednictvím oslovit mnoho respondentů a získat tak větší množství údajů, což je pro účely práce vyhovující. Dotazník se skládá celkem z 20 otázek z toho 15 uzavřených, 2 polouzavřené a 3 otevřené. Z 16 uzavřených otázek jsou 4 otázky škálové. Vzhledem k tomu, že respondenti mohou mít nejvíce 4 vlastní prarodiče – 2 z matčiny strany a 2 z otcovy strany – byla u některých otázek vytvořena tabulka, tak aby respondent mohl vybrat vždy odpověď pro každého prarodiče zvlášť. Celkově je v dotazníku takových tabulek 6, a to především z toho důvodu, aby výsledky byly přesnější a odpovědi se vztahovaly se vždy ke konkrétnímu prarodiči. 7. otázka, která je tvořena také tabulkou, je navíc ještě rozdělena na 21 dalších podotázek či výroků, u kterých respondenti hodnotili míru pravdivosti tak, aby bylo možné zjistit blízkost vztahu respondentů k prarodičům. Jedná se tedy o škálovou otázku a výroky se týkají komunikace, kontaktu, společných zájmů a citové blízkosti.

5.5 Výběr výzkumného souboru

Pro výzkumné šetření byla oslovena vnoučata ve věku pozdní adolescence – jednalo se o náhodný výběr. Toto období je ve vývojové psychologii zařazováno do věku mezi 15 až 22 rokem. Pro potřeby výzkumu byl ale zvolen věk vnoučat mezi 15 až 20 rokem, podle Vágnerové, která právě do tohoto věkového rozmezí řadí pozdní adolescenci (Vágnerová, 2005). Podmínkou u respondentů bylo, aby měli alespoň jednoho žijícího prarodiče.

Pozdní adolescence je specifické vývojové období v životě jedince, ve kterém se proměňují jeho vztahy k vlastní rodině a celkově k dospělým. Jedinec se osamostatňuje a emancipuje, navazuje přátelské a partnerské vztahy mimo vlastní rodinu. Právě proto, že vztahy se členy rodiny jsou v tomto vývojovém období mnohdy nestabilní, byli jako cílová skupina zvoleni pozdní adolescenti (Langmeier a Krejčířová 2006).

5.6 Předvýzkum

Poté co byl dotazník zhotoven, byl udělán předvýzkum. Ten byl zaměřený především na zjištění toho, zda jsou otázky v dotazníku srozumitelné, pochopitelné a zda respondent bude jednoznačně vědět, na co je tázán. Vzhledem k tomu, že dotazník obsahuje i tabulky, jak je zmíněno výše, bylo nutné zjistit, zda respondenti chápou, jakým způsobem tabulky vyplňovat, zda jsou instrukce k vyplnění těchto otázek v dotazníku dostatečně vysvětleny. Podle toho byly otázky v dotazníku poupraveny, či úplně odstraněny. Dotazník byl také upravován na základě konzultací s vedoucím práce a dalšími pedagogy.

5.7 Realizace výzkumu – sběr dat

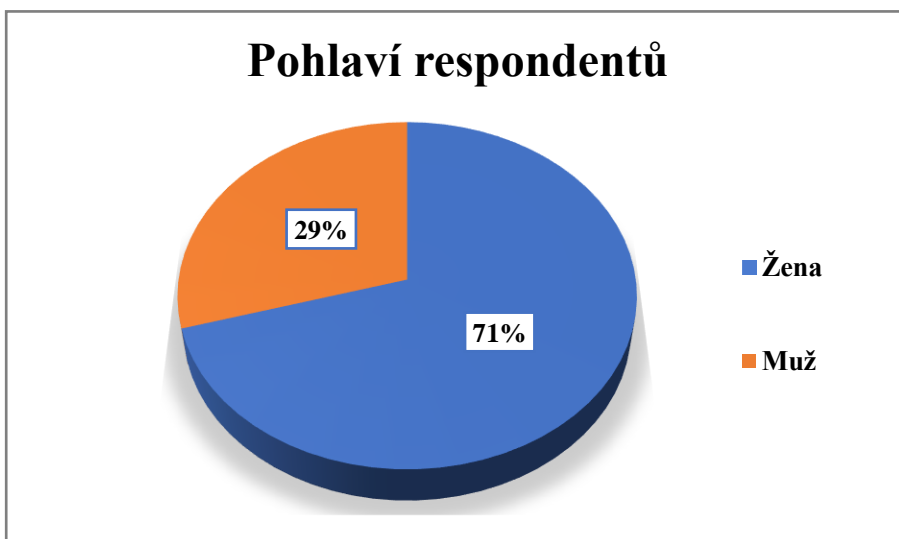
Sběr dat byl realizován od začátku března 2018 a ukončen byl v květnu 2018. Dotazník byl distribuován především elektronicky pomocí webových stránek www.surveymonkey.com a to přes sociální sítě a různé skupiny na sociálních sítích, dále byly využity i nějaké internetové diskuze. Část dotazníků bylo distribuováno také v papírové podobě. Celkově bylo respondenty vyplněno 167 dotazníků, ale některé bylo nutno vyřadit. Do výzkumu nebylo zahrnuto 38 dotazníků. U některých z nich respondenti nespĺňovali věkovou hranici, nebo podmínku žijících prarodičů. Několik dotazníků se také vrátilo vyplněných pouze na půl, což byl také důvod k vyřazení respondenta z šetření. Do celkového vyhodnocování bylo tedy zahrnuto 129 respondentů, respektive dotazníků.

5.8 Charakteristika výzkumného souboru

Pohlaví respondentů

Z celkového počtu 129 respondentů bylo 71 % žen ($n = 91$) a 29 % mužů ($n = 38$). Výzkumný vzorek tak byl relativně nevyvážený, co se týče pohlaví, vzhledem k tomu, že mužských respondentů bylo méně. Celkové zastoupení žen a mužů ve výzkumu nám ukazuje i následující graf 1.

Graf 1 - Pohlaví respondentů

Věk respondentů

Tabulka 1 - Věk respondentů

Věk	Četnost
15 let	5
16 let	12
17 let	17
18 let	19
19 let	31
20 let	45

Jak již bylo zmíněno, respondenty tvořili pozdní adolescenti ve věku od 15 do 20 let. Respondentů ve věku 15 let byly 4 % ($n = 5$), tedy celkově nejmenší zastoupení měli právě nejmladší respondenti. 16letých respondentů bylo 9 % ($n = 12$), 17letých 13 % ($n = 17$). Respondentů ve věku 18 let bylo 15 ($n = 19$) a ve věku 19 let 24 % ($n = 31$). Největší počet respondentů bylo ve věku 20 let, a to celkem 35 % ($n = 45$). Taktéž věkové zastoupení respondentů bylo tedy nevyrovnané. Z těchto údajů se lze domnívat, že nejmladší respondenti, kteří patřili do výzkumného vzorku, nebyli příliš ochotni věnovat svůj čas vyplňování dotazníku, oproti tomu věkově nejstarší respondenti ano.

5.9 Vyhodnocení a interpretace dat z dotazníkového šetření

V následující části práce jsou vyhodnocena a zároveň interpretována získaná podstatná data z dotazníkového šetření. Výsledky jsou doplněny grafickým znázorněním pro větší přehlednost a názornost.

Otázka č. 4: Považujete za nejbližší členy rodiny prarodiče? (kromě rodičů a sourozenců)

Graf 2 - Nejbližší členové rodiny

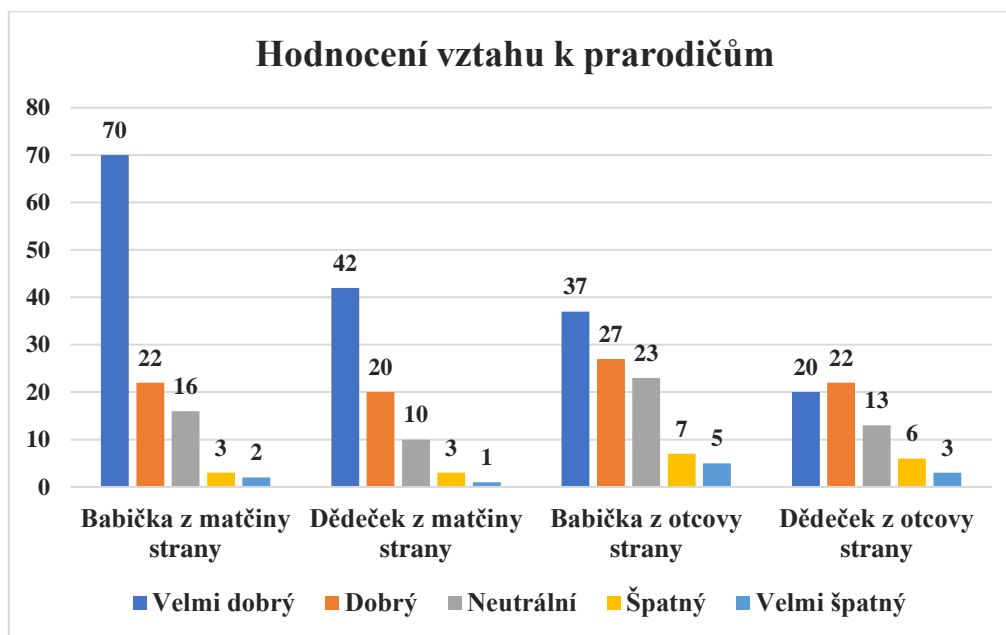

Graf jasně ukazuje, že značná část respondentů, konkrétně 81 % (n = 105), považuje své prarodiče za nejbližší členy rodiny, tedy ihned po rodičích a sourozencích. Výsledek tedy koresponduje s tvrzením Matějčka a Dytrycha, kteří uvádějí, že prarodiče jsou jednak pro malé děti a jednak i pro dospělé velmi citově blízcí (Matějček a Dytrych 1997). Toto tvrzení tedy platí i pro pozdně adolescentní vnoučata, a nejedná se o nijak překvapující výsledek.

13 % respondentů (n = 17) avšak odpovědělo, že pro ně prarodiče nepředstavují nejbližší členy rodiny. Vidíme tedy, že ne vždy jsou vztahy v rodině, konkrétně tedy s prarodiči, blízké. Anebo pro tyto respondenty může být citově bližší jiný člen rodiny, např. teta, strýc apod. Nelze ale ani vyvrátit možnost, že respondenti, kteří zvolili zápornou odpověď, své prarodiče mají rádi, ovšem ne v takové míře, že by je označili za nejbližší členy rodiny. Dalším důvodem zvolení záporné odpovědi může být např. i to, že pozdně adolescentní vnoučata své prarodiče nevidají tak často, aby se vytvořil tak pevný a blízký vztah anebo se jednoduše takový vztah nevytvořil už v dětství. Faktorů může být samozřejmě mnoho, avšak nejedná se o nijak nečekaný výsledek. Rodinné vztahy jsou složité a komplikované, a nemůžeme vždy očekávat, že budou naprosto bezproblémové a blízké.

Otázka č. 5: Jak byste ohodnotil/a Váš vztah k prarodičům

Graf 3 - Hodnocení vztahu vnoučat ke svým prarodičům

Otázka byla tvořena tabulkou, ve které každý respondent hodnotil vztah ke každému svému prarodiči zvlášť. Pokud některého prarodiče respondent neměl, políčko nevyplňoval.

Z celkových 113 respondentů, kteří mají žijící babičku z matčiny strany zvolilo 62 % (n = 70) možnost „velmi dobrý vztah“ a 19 % (n = 22) „dobrý vztah“. Pouze 5 % respondentů (n = 5) má k babičce z matčiny strany vztah negativní. Dědečka z matčiny strany má celkově 76 respondentů. Převážná většina respondentů – celkem 81 % (n = 62) – má k dědečkovi z matčiny strany vztah pozitivní. Pouze 6 % respondentů (n = 4) zvolilo možnost „špatný“ nebo „velmi špatný“ vztah. Co se týče prarodičů z otcovy strany, tak žijící babičku má 99 respondentů a dědečka 64 respondentů. K babičce z otcovy strany mají prarodiče vztah taky převážně pozitivní – celkem 38 % respondentů (n = 37) označilo možnost „velmi dobrý vztah“ a 27 % respondentů (n = 27) označilo možnost „dobrý vztah“. 12 % respondentů (n = 12) má k babičce z otcovy strany vztah negativní. K dědečkovi z otcovy strany označilo 31 % respondentů (n = 20) vztah „velmi dobrý“ a 35 % respondentů (n = 22) vztah „dobrý“. Celkem 14 % respondentů (n = 9) má k dědečkovi vztah negativní.

Mnoho respondentů také zvolilo možnost „neutrální vztah“. Celkově 14 % (n = 16) u babičky z matčiny strany, 13 % (n = 10) u dědečka z matčiny strany, 23 % (n = 23) u babičky z otcovy strany a 20 % (n = 13) u dědečka z otcovy strany. Za neutrální vztah bychom mohli označit takový vztah, který není ani příliš pozitivní či vřelý, ale zároveň ani příliš negativní,

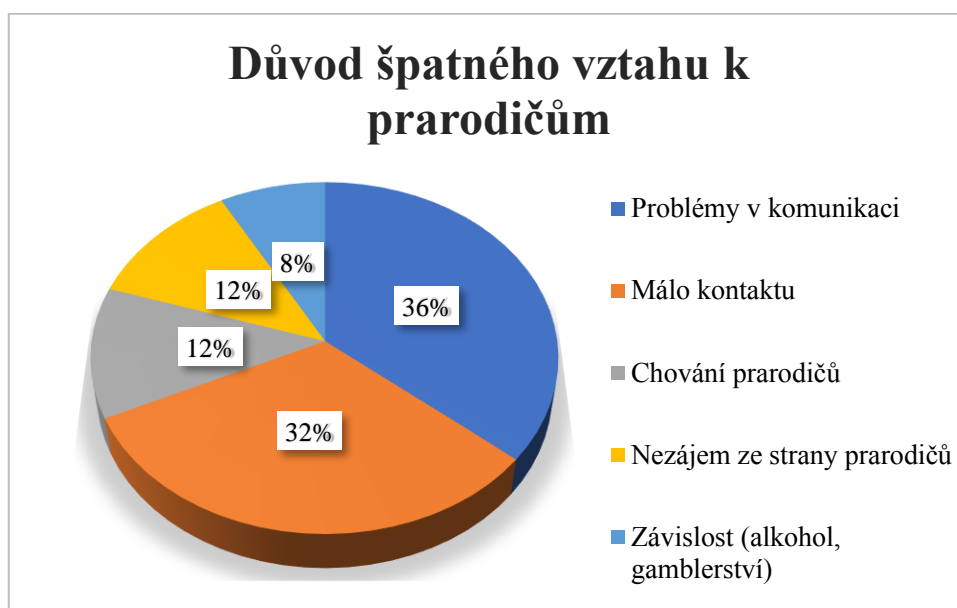
kdy nedochází ke sporům či hádkám apod. Respondenty k označení této odpovědi mohla vést např. nízká četnost kontaktu s prarodiči apod.

Z grafu tedy jednoznačně vyplývá, že vnoučata v pozdní adolescenci mají ke svým prarodičům převážně vztahy pozitivní. Tento výsledek jsme předpokládali a bylo očekáváno vysoké procentuální zastoupení respondentů, kteří mají ke svým prarodičům vztah kladný. Celkově má nejvíce respondentů špatný či negativní vztah k babičce z otcovy strany a dále potom k dědečkovi, také z otcovy strany.

Zároveň také díky této otázce zjišťujeme, že celkově žijící babičku z matčiny strany nemá 16 respondentů, dědečka z matčiny strany 53 respondentů, babičku z otcovy strany 30 respondentů a dědečka z otcovy strany 65 respondentů.

Otázka č. 6: Čím je podle Vás způsoben vztah špatný až velmi špatný, který máte k Vaším prarodičům?

Graf 4 - Důvod špatného vztahu k prarodičům

Jak již bylo výše zmíněno, rodinné vztahy jsou komplikované, a ne vždy jednoznačné. Bylo nutné předpokládat, že výjimkou nebudou ani vztahy některých pozdně adolescentních vnoučat k prarodičům. Proto byla v dotazníku umístěna i otevřená a nepovinná otázka, která zjišťovala, proč někteří respondenti mají ke svým prarodičům vztah negativní, respektive proč v předchozí otázce zvolili možnost „špatný“ a „velmi špatný“ vztah. Na tuto otázku se rozhodlo odpovědět 25 respondentů z celkových 30, kteří v předchozí otázce zvolili právě dvě již zmíněné možnosti, označující negativní vztah. 36 % respondentů (n = 9) za příčinu

svého negativního vztahu k prarodičům označilo problémy v komunikaci. Většina respondentů uváděla, že prarodiče neakceptují jejich názory nebo že dochází k vzájemnému nepochopení. Tento problém může celkově způsobit buď naprostá rozdílnost povah vnoučat a prarodičů, nebo právě generační rozdíl, který komunikaci velmi ovlivňuje. Další příčinou špatného vztahu respondentů k prarodičům je nízká frekvence kontaktu, a to celkem u 32 % (n = 8). Respondenti uváděli, že se nesetkávají s prarodiči tak často z důvodu rozvodu rodičů. Zde tedy vidíme, jakým způsobem dokáže rozvod rodičů zhoršit vztahy v rodině a jakým způsobem ovlivní i vztah vnoučat k prarodičům.

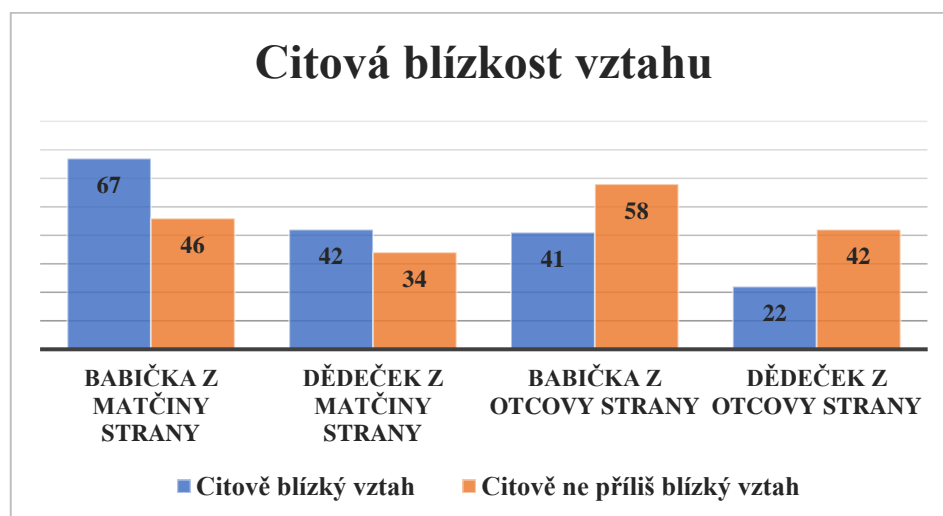
„Chování prarodičů“ bylo další vysvětlení, které bylo uváděno jako důvod negativního vztahu respondentů k prarodičům. Celkem 12 % respondentů (n = 3) vadí chování prarodičů. Bohužel toto označení není příliš konkrétní, proto je těžké určit, co do něj zahrnout. Může se jednat o drobnosti v chování, které vnoučatům vadí, anebo se také může jednat o závažnější věci, jako například zasahování prarodičů do života vnoučat, rozvracování vztahů apod.

O 12 % (n = 3) respondentů nejví prarodiče zájem, což je velmi překvapující. Prarodiče většinou chtějí patřit do životů svých vnoučat, ale ovšem jsou i tací, kteří o svá vnoučata zájem nemají. To může být také způsobeno mnoha faktory. Jedním z nich můžou být i rozvrácené vztahy prarodičů s rodiči vnoučat. Musíme ale konstatovat, že se jedná o poněkud smutný fakt, pokud prarodiče nemají zájem o svá vnoučata.

Špatné vztahy vnoučat k prarodičům jsou také způsobeny závislostí prarodičů na alkoholu či gamblerství, které uvedlo 8 % respondentů (n = 2).

Otázka č. 7: Hodnocení pravdivosti výroků

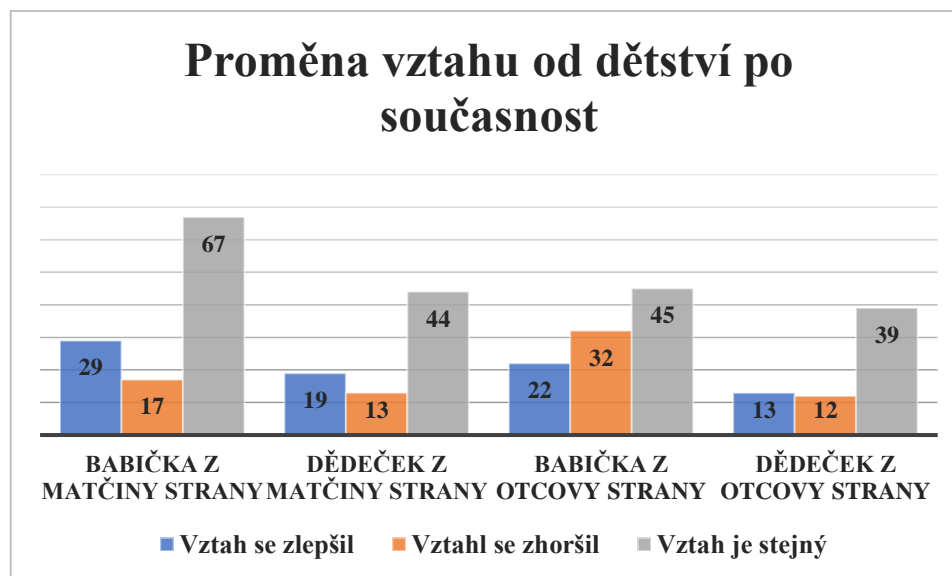
Graf 5 - Citová blízkost vztahu

V následující otázce respondenti hodnotili číslem od 1 do 5 celkem 21 výroků, které podávají informace o citové či emoční blízkosti vnoučat k prarodičům. Jedná se např. o to, zda se prarodičům svěčují, zda si k nim chodí pro rady, zda s nimi rádi tráví čas apod. U každého prarodiče byly potom zvlášť spočítány průměrné hodnoty – čím vyšší číslo vyšlo, tím má respondent k danému prarodiči bližší vztah. Hodnoty potom byly zařazeny do dvou kategorií a podle toho byly spočítány četnosti. Hodnota od 1 do 3 vyjadřovala, že vnoučata nemají k prarodičům příliš emočně blízký vztah, a naopak hodnota od 4 do 5 vyjadřovala vztah emočně blízký. Z celkových 113 respondentů, kteří mají babičku z matčiny strany, k ní má 40 % respondentů (n = 46) emočně ne příliš blízký vztah a 60 % respondentů (n = 67) citově blízký vztah. Dědečka z matčiny strany má celkem 76 respondentů – celkem 45 % (n = 34) z nich k němu emočně blízký vztah nemá a 55 % (n = 42) má. 99 respondentů má zároveň i žijící babičku z otcovy strany a z toho 59 % respondentů (n = 58) k ní nemá citově příliš blízký vztah, a pouze 41 % (n = 41) ano. K dědečkovi z otcovy strany má z 64 respondentů celkem 66 % (n = 42) ne příliš citově blízký vztah a pouze 34 % (n = 22) k němu pociťuje citovou blízkost.

Otázka č. 8: Jak byste ohodnotil/a proměnu vašeho vztahu k prarodičům od dětství po současnost?

Graf 6 - Proměna vztahu od dětství po současnost

Vzhledem k tomu že postupné stárnutí jak vnoučat, tak i prarodičů může vzájemné vztahy ovlivnit – zhoršit či zlepšit, zajímalo nás, jak samotná vnoučata ve věku pozdní adolescence hodnotí proměnu jejich vztahu k prarodičům od svého dětství. Nejčastěji respondenti

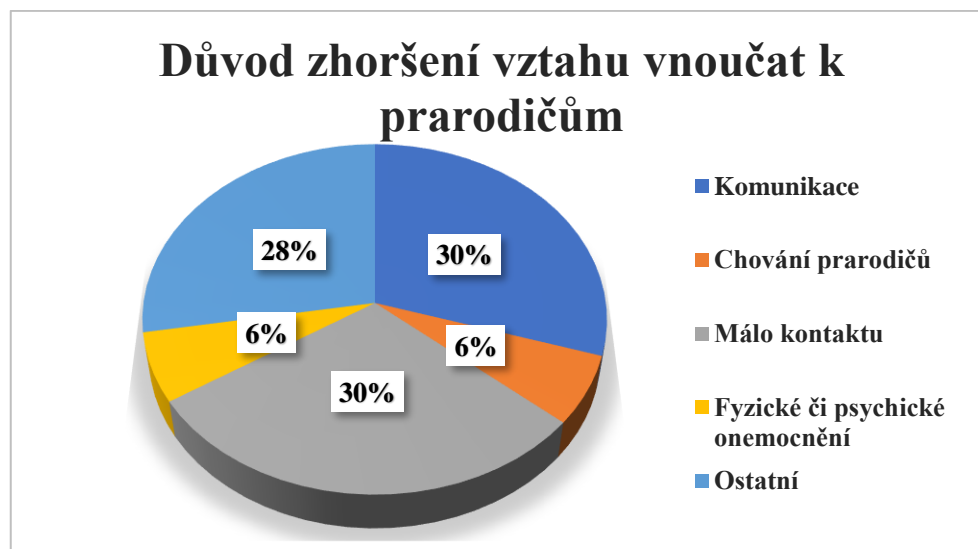
označovali u všech prarodičů, že se jejich vztah od dětství po současnost nezměnil, tedy že zůstává stále stejný. Celkově takto odpovědělo ze 113 respondentů, kteří mají babičku z matčiny strany 59 % (n = 67), ze 76 respondentů, kteří mají dědečka z matčiny strany 58 % (n = 44). U babičky z otcovy strany z celkových 99 respondentů tuto odpověď označilo 46 % (n = 45) a u dědečka z otcovy strany z celkových 64 respondentů 61 % (n = 39).

U respondentů, kteří mají babičku z matčiny strany označilo 15 % (n = 17), že se jim vztah k tomuto prarodiči zlepšil, 17 % (n = 13) se vztah zlepšil k dědečkovi z matčiny strany, 32 % (n = 32) se zlepšil k babičce z otcovy strany a 19 % (n = 12) k dědečkovi z otcovy strany. Nejvíce respondentům se zhoršil vztah s babičkou z otcovy strany – z celkových 99 respondentů takto odpovědělo 22 % (n = 32).

Můžeme tedy říci, že zvyšující se věk jak vnoučat, tak i prarodičů, nemá příliš velký vliv na změnu vztahu vnoučat k prarodičům. Jedná se ale o poněkud překvapující výsledek, vzhledem k tomu, že dle vývojové psychologie se v období pozdní adolescence většinou vztahy k rodinným příslušníkům proměňují, mnohdy i zhoršují. Ovšem zhoršení vztahu k prarodičům od dětství po současnost může mít u respondentů i různé důvody než jen zvyšující se věk. Tyto příčiny byly zjišťovány v další dotazníkové otázce.

Otázka č. 9: Proč si myslíte, že došlo ke zhoršení Vašeho vztahu k prarodičům?

Graf 7 - Důvod zhoršení vztahu vnoučat k prarodičům

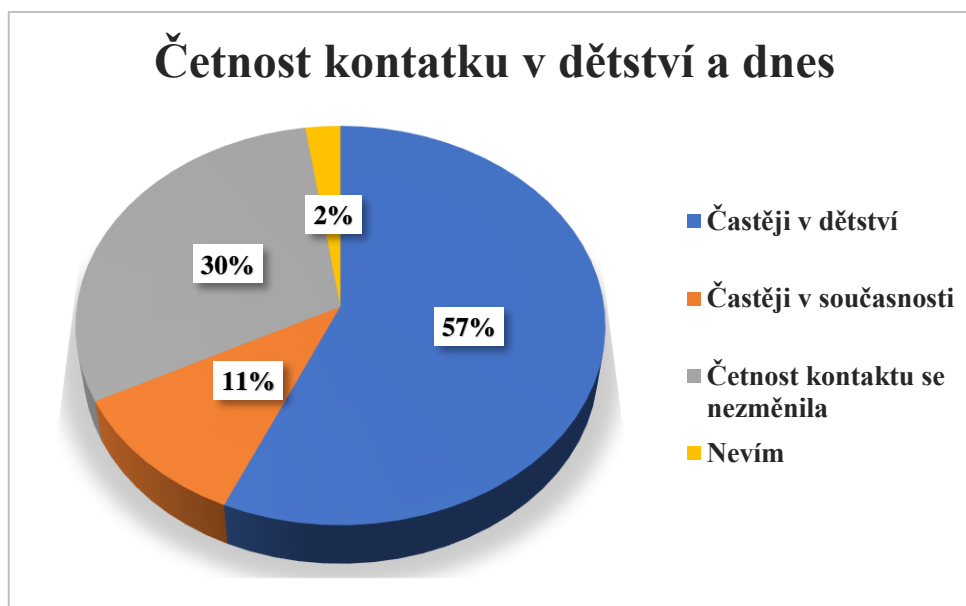
Důvody uváděné pro zhoršení vztahu respondentům k prarodičům od jejich dětství po současnost jsou podobné jako ty, které uváděli respondenti v otázce č. 6. Jednalo se opět o otevřenou a nepovinnou otázku a celkem na ni odpovědělo 35 % všech respondentů (n = 46). Jako nejčastější důvod byla opět označována nízká frekvence kontaktu. Tuto odpověď zvolilo

celkem 30 % respondentů (n = 14) z celkových 46 respondentů. Je tedy možné, že vnoučata trávila se svými prarodiči mnohem více času v dětství, kdy je prarodiče hlídali apod., a nyní v pozdní adolescenci tomu již tak není. Dále má na nízký počet setkávání vliv také vzdálenost bydliště, a to samozřejmě vzájemné vztahy zhorší, vnoučata pravděpodobně nebudou mít k takovým prarodičům emočně blízké vztahy. Druhým nejčastějším důvodem pro zhoršení vztahu je pak označována komunikace, do které můžeme zahrnout vzájemné nepochopení, nerespektování názorů, nepochopení. Některá vnoučata také uváděla, že si se svými prarodiči „nemají co říci“ – v tomto případě se tedy jedná o naprosté odcizení, kdy spolu nemají 2 lidé nic společného a nemohou najít ani společné téma hovoru. Respondenti opět uváděli, že jim také vadí chování prarodičů. Pravděpodobně se jedná o to, že s rostoucím věkem si vnoučata uvědomila, že neschvalují, jak se jejich prarodiče chovají k nim samotným, nebo třeba i k ostatním členům rodiny. 6 % respondentů (n = 3) pak dále uvedlo, že jejich vztah k prarodičům zhoršilo onemocnění prarodičů. Tyto odpovědi byly také očekávány, protože prarodiče s postupným stárnutím ztrácejí svoji fyzickou, ale i psychickou kondici. Především psychické onemocnění má na kvalitu vztahu velký vliv, a je bohužel pravda, že stařecká demence či jiné mentální onemocnění člověka i v určité míře změní. Není tedy možné očekávat, že vztah s takovým člověkem bude stejný, jako býval dříve.

Do kategorie „ostatní“ byly potom zahrnuty různé odpovědi, pro které nevyhovovala žádná z výše uvedených kategorií. Někteří respondenti opět uváděli rozvod rodičů, závislost prarodičů na alkoholu apod. Překvapující byla i odpověď jedné respondentky, která uvedla, že se jí její vztahy s babičkou zhoršily proto, že si babička zvolila víru v náboženství, které dříve předtím odsuzovala, a tímto náboženstvím se nechala velmi strhnout.

Otázka č. 10: Byli jste s prarodiči v kontaktu (osobně i telefonicky) spíše v dětství než nyní, v pozdní adolescenci?

Graf 8 - Četnost kontaktu v dětství a dnes

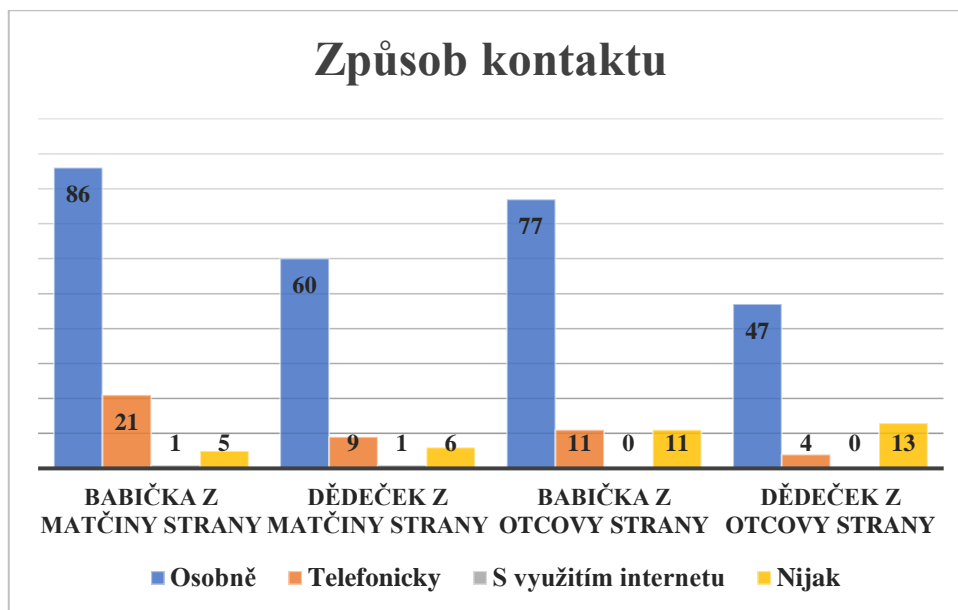

Další otázka zjišťovala četnost kontaktu respondentů s prarodiči v dětství a nyní. Z grafu je patrné, že celkově 57 % (n = 73) respondentů bývalo v kontaktu s prarodiči mnohem více v dětství než nyní. Pouze 11 % (n = 14) respondentů je s prarodiči v kontaktu častěji dnes než v dětství a 30 % (n = 39) udržuje se svými prarodiči stejný kontakt, jako v dětství. Očekávali bychom ale spíše více respondentů, u kterých se četnost kontaktu nezměnila. I zde tedy vidíme, že se zvyšujícím se věkem se četnost kontaktu snižuje, a pozdní adolescenti nejsou se svými prarodiči ve styku v takové míře, v jaké byli v dětství.

Potvrzuje se nám tedy, že zvyšující se věk vnoučat i prarodičů a další okolnosti, které se zvyšujícím se věkem souvisí (např. přibývající povinnosti vnoučat, zhoršující se zdravotní stav prarodičů apod.), vzájemné vztahy opravdu ovlivňují.

Otázka č. 11: Jakým způsobem jste s prarodiči častěji v kontaktu?

Graf 9 - Způsob kontaktu

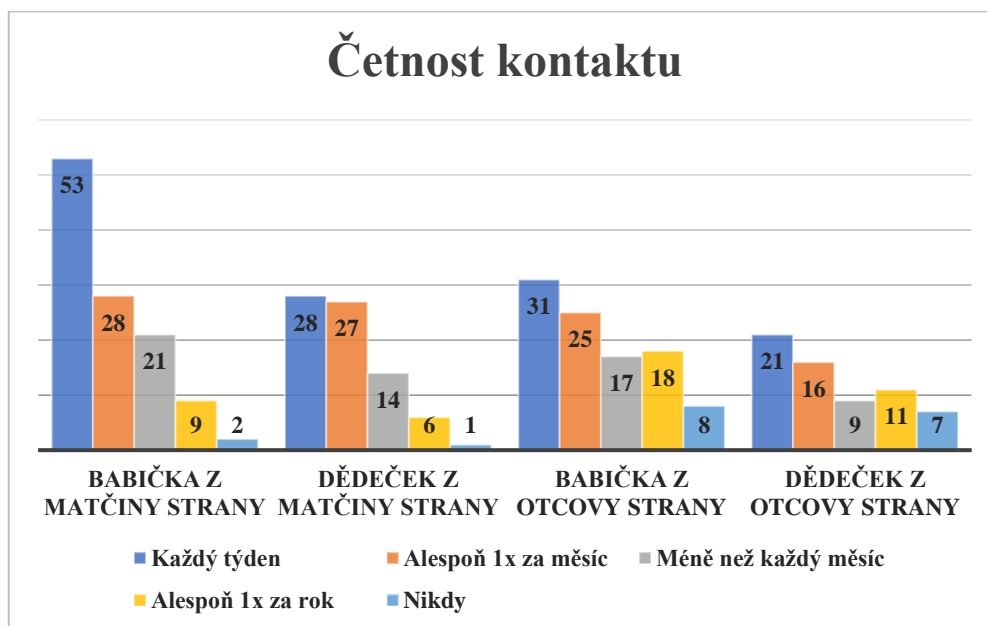

Následující graf ukazuje, jaký způsob kontaktu se svými prarodiči respondenti preferují. Z grafu jasně vyplývá, že většina respondentů je se svými prarodiči nejčastěji v kontaktu osobně. Celkově je s babičkou z matčiny strany ze 113 respondentů v kontaktu osobně 76 % (n = 86) a 19 % (n = 21) telefonicky. Ze 76 respondentů, kteří mají žijícího dědečka z matčiny strany, je s ním osobně v kontaktu 79 % (n = 60) a telefonicky pouze 12 % (n = 9). Babičku z otcovy strany má 99 respondentů a z toho je s ní 78 % (n = 77) v kontaktu osobně a pouze 11 % (n = 11) telefonicky. S dědečkem z otcovy strany je z celkových 64 respondentů v kontaktu osobně 74 % (n = 47) a telefonicky pouze 6 % respondentů (n = 4). Zároveň celkem 20 % respondentů (n = 13) označilo u dědečka z otcovy strany možnost „nijak“.

Výsledek není překvapující – vidíme tedy, že vnoučata se se svými prarodiči často stýkají či navštěvují a že dávají přednost právě osobnímu kontaktu. Vnoučata, která pak nemohou být se svými prarodiči v kontaktu osobně, ať už z nejrůznějších důvodů, využívají alespoň kontakt telefonický, který byl zvolen jako druhý nejčastější způsob kontaktu. Internet pro svoji komunikaci s prarodiči využívají pouze 2 respondenti. Tento byl předpokládán, vzhledem k tomu, že většina prarodičů nevyužívá internetové sociální sítě či různé programy nebo aplikace, které využívají pozdní adolescenti pro komunikaci mezi sebou navzájem.

Otázka č. 12: Jak často jste s prarodiči v kontaktu

Graf 10 - Četnost kontaktu

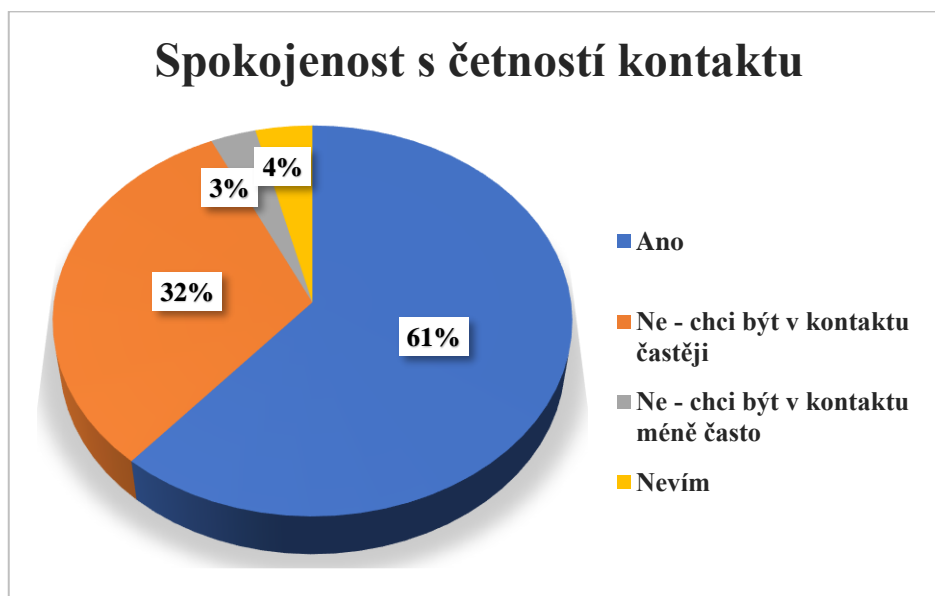
Zajímalo nás také, jak často jsou respondenti v kontaktu se svými prarodiči. S babičkou z matčiny strany je z celkových 113 respondentů 47 % (n = 53) v kontaktu každý týden, 25 % (n = 28) alespoň 1x za měsíc a 18 % (n = 21) méně než každý měsíc. Z celkových 76 respondentů, kteří mají dědečka z matčiny strany, je s ním v kontaktu každý týden 37 % (n = 28), alespoň 1x za měsíc 36 % (n = 27) a méně než každý měsíc 18 % (n = 14).

Co se týče prarodičů z otcovy strany, tak s babičkou je z celkových 99 respondentů v kontaktu 32 % (n = 31) každý týden, 25 % (n = 25) alespoň 1x za měsíc a 17 % (n = 17) méně než každý měsíc. U babičky z otcovy strany také nejvíce respondentů označilo možnost „alespoň 1x za rok“ a to konkrétně 18 % (n = 18). S dědečkem z otcovy strany je z celkových 64 respondentů v kontaktu každý týden 33 % (n = 21), alespoň 1x za měsíc 25 % (n = 16) a 14 % (n = 9) méně než každý měsíc.

Vidíme tedy, že frekvence kontaktu vnoučat s prarodiči je celkem vysoká, vzhledem k tomu, že nejvíce respondenti u každého prarodiče označovali možnost „každý týden“. Lze tedy říci, že většina vnoučat udržuje se svými prarodiči vcelku intenzivní kontakt. Nejedná se o příliš překvapující výsledek. Pokud totiž vnoučata a prarodiče nedělí příliš velká vzdálenost a zároveň mezi nimi panují dobré vztahy, předpokládá se, že budou udržovat častý kontakt. Překvapující je ale zároveň i zjištění, že s celkem 44 prarodiči jsou vnoučata v kontaktu pouze 1x za rok.

Otázka č. 13: Vyhovuje Vám četnost kontaktu se svými prarodiči?

Graf 11 - Spokojenost s četností kontaktu

Dále nás zajímalo, zda vnučatům vyhovuje frekvence kontaktu. Celkem 61 % (n = 79) respondentů odpovědělo že ano. Avšak 32 % (n = 41) respondentů uvedlo, že četnost kontaktu s prarodiči je pro ně nedostačující, a chtějí být s nimi v kontaktu častěji. 3 % respondentů (n = 4) četnost kontaktu také nevyhovuje, ale ne proto, že by pro ně byla nedostačující, je pro ně až příliš častá – chtějí se tedy se svými prarodiči stýkat méně.

Celkově tedy zjišťujeme, že vnučata jsou s četností kontaktu převážně spokojeni a je pro ně vyhovující. Ovšem překvapující je i fakt, že 32 % respondentů by se svými prarodiči chtělo být v kontaktu častěji, ale pravděpodobně jim to okolnosti nedovolí.

Otázka č. 14: Své prarodiče kontaktují spíše já, než oni mě

Graf 12 - Kontaktují vnučata své prarodiče?

Graf nám ukazuje, že pouze 20 % (n = 26) respondentů kontaktuje své prarodiče. Mnohem více respondentů – 40 % (n = 52) své prarodiče nekontaktuje, ale spíše čeká, až prarodiče kontaktují je. Zde tedy vidíme, že kontakt se svými vnoučaty iniciují spíše prarodiče, nikoliv vnoučata. Opět se jedná o očekávaný výsledek, vzhledem k tomu že při tvorbě této otázky bylo vycházeno i z vlastní zkušenosti. 40 % respondentů (n = 51) potom zvolilo možnost „nevím“. Tuto možnost zvolilo více vnoučat, než bylo předpokládáno. Můžeme se domnívat, že respondenti se rozhodli pro tuto odpověď pravděpodobně proto, že své prarodiče kontaktují ve stejné míře jako oni je. Nebo se může jednat o vnoučata, která žijí s prarodiči v jedné domácnosti, tedy ve stejném bytě či domě, a zde už není tak jednoznačně možné určit, kdo je iniciátorem kontaktu.

Otázka č. 15: Z jakého důvodu se setkáváte se svými prarodiči?

Graf 13 - Důvod setkávání vnoučat s prarodiči

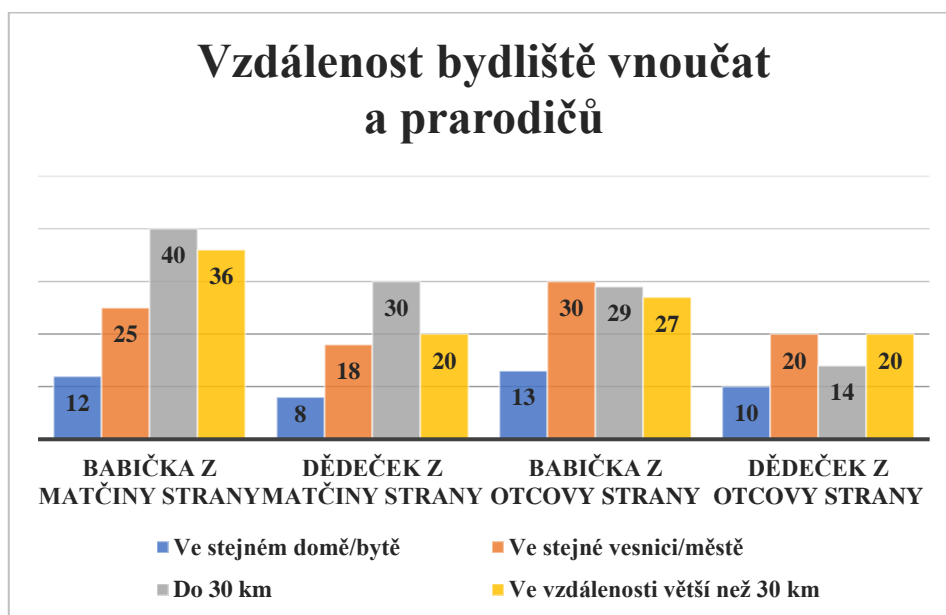
Samotná četnost kontaktu vnoučat s prarodiči už celkově poskytuje informace o intenzitě vzájemného vztahu. Ovšem ještě neznamená, že pokud jsou vnoučata s prarodiči v kontaktu často, že s nimi mají blízký vztah, protože nemusí jít o kontakt dobrovolný. V této otázce nás proto zajímalo, z jakého důvodu se vnoučata se svými prarodiči setkávají – zda dobrovolně, či z povinnosti. Celkem 77 % respondentů (n = 99) odpovědělo, že se se svými prarodiči setkávají dobrovolně, tedy ze své vlastní vůle. Což je skutečně pozitivní výsledek. Pouze 15 % respondentů (n = 20) odpovědělo, že se se svými prarodiči setkávají z povinnosti, tedy protože musí. Buď pociťují vnitřní povinnost a odpovědnost, která je nutí se s prarodiči setkat – tedy mají k tomu spíše morální důvody – anebo je na ně vyvíjen vnější tlak, ať už ze strany rodiny, nebo ze strany samotných prarodičů. O nedobrovolný kontakt může jít také v tom případě, pokud některý z respondentů žije s prarodiči ve stejném domě či bytě a setkává

se s nimi v podstatě každý den, i když o takovou frekvenci setkávání nestojí. 8 % respondentů (n = 10) zvolilo možnost „nevím“.

Z grafu tedy vyplývá, že vnoučata se se svými prarodiči setkávají převážně dobrovolně. Z tohoto výsledku bychom tedy mohli soudit, že respondenti se se svými prarodiči setkávají rádi a je jim příjemný čas, který s prarodiči tráví.

Otázka č. 16: V jaké vzdálenosti od Vás prarodiče bydlí?

Graf 14 - Vzdálenost bydliště vnoučat a prarodičů

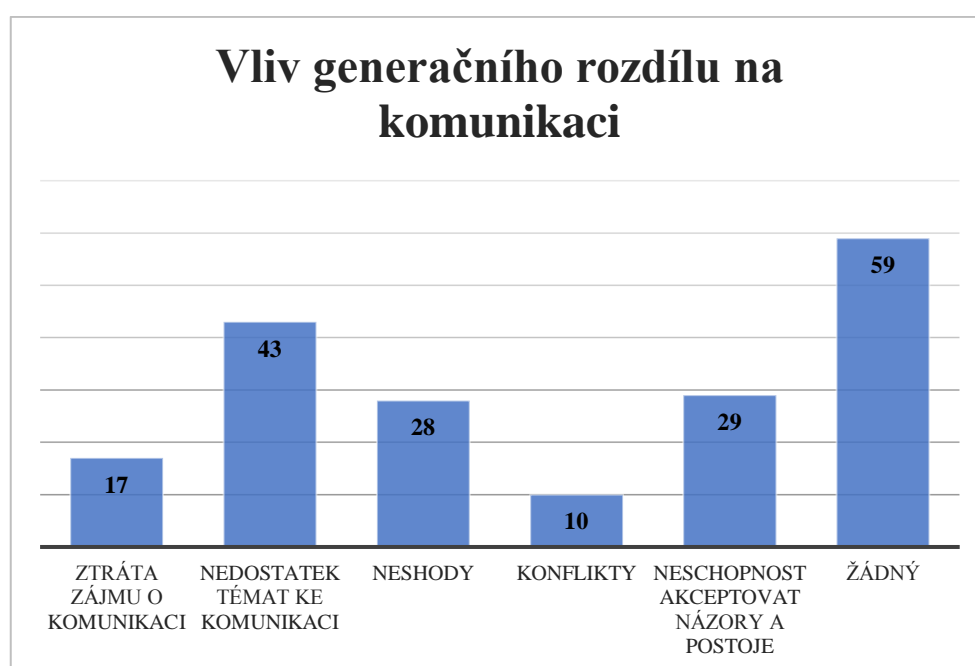

Zajímalo nás také, v jaké vzdálenosti respondenti od svých prarodičů bydlí. S babičkou z matčiny strany z celkových 113 respondentů bydlí pouze 11 % (n = 12) ve stejném domě či bytě, 22 % (n = 25) ve stejné vesnici či městě. Nejvíce respondentů bydlí od babičky z matčiny strany ve vzdálenosti do 30 km, a to celkových 35 % (n = 40). 32 % (n = 36) bydlí ve vzdálenosti větší než 30 km. U respondentů, kteří mají žijícího dědečka z matčiny strany jich také nejméně žije s dědečkem v jedné domácnosti, celkem pouze 11 % (n = 8). 24 % respondentů (n = 18) žije s dědečkem z matčiny strany ve stejné vesnici či městě, 39 % (n = 30) ve vzdálenosti do 30 km a 26 % (n = 20) ve vzdálenosti větší než 30 km. S babičkou z otcovy strany z celkových 99 respondentů žije pouze 13 % respondentů (n = 13) ve stejném domě, 31 % (n = 30) ve stejné vesnici či městě, 29 % (n = 29) ve vzdálenosti do 30 km a 27 % (n = 27) ve vzdálenosti větší než 30 km. Z celkových 64 respondentů, kteří mají žijícího dědečka z otcovy strany, jich 16 % (n = 10) bydlí v jednom domě, 31 % (n = 20) ve stejné vesnici či městě, 22 % (n = 14) ve vzdálenosti do 30 km a 31 % (n = 20) ve vzdálenosti větší než 30 km.

Z grafu vyplývá, že nejméně respondentů, tedy vnučat v pozdní adolescenci, žije v jedné domácnosti společně s prarodiči. Tímto se tedy i potvrzuje, že vícegenerační soužití už rodiny příliš nevyužívají či nepreferují, jak již bylo zmíněno i v teoretické části práce. Dále nám graf ukazuje, že nejvíce tázaných vnučat žije od svých prarodičů ve vzdálenosti do 30 km, tedy ještě relativně blízko. Můžeme také vidět, že poměrně velké množství vnučat žije od svých prarodičů ve vzdálenosti větší než 30 km, což má jistě vliv na intenzitu kontaktu a zároveň tak i na kvalitu vztahu.

Otázka č. 17: Věkový rozdíl v mém vztahu k prarodičům způsobuje:

Graf 15 - Vliv generačního rozdílu na komunikaci

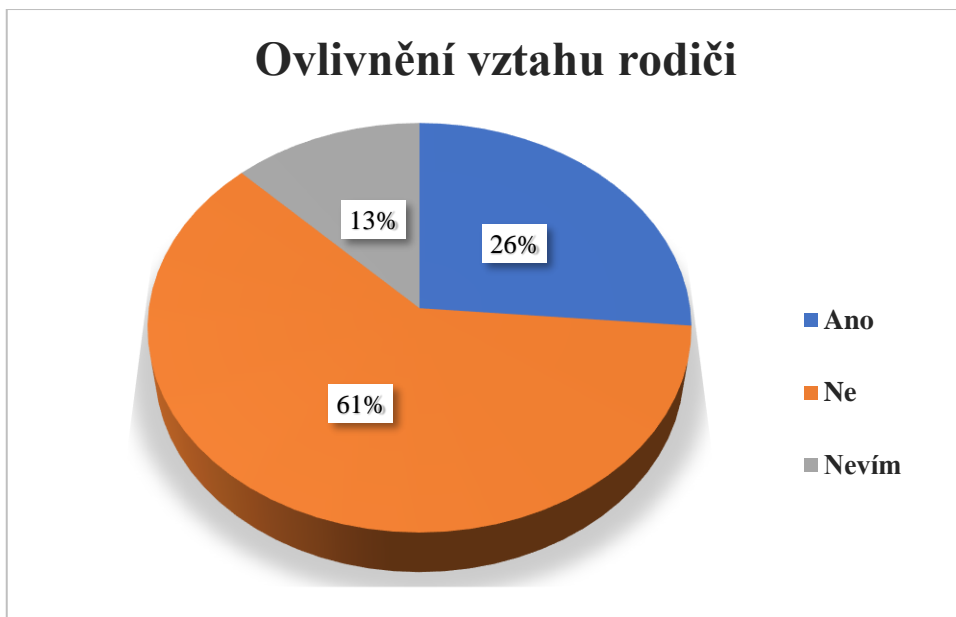
Vzhledem k tomu, že generační rozdíl mezi vnučaty a prarodiči může vzájemný vztah velmi ovlivnit, zajímalo nás konkrétně, jaký má vliv na komunikaci a porozumění vnučat s prarodiči. U této dotazníkové otázky měli respondenti možnost zvolit více než 1 odpověď. Nejvíce respondentů, celkově 32 % (n = 59), uvedlo, že si s prarodiči rozumí i přesto, že je dělí velký věkový rozdíl. Nedostatek témat ke komunikaci s prarodiči má 23 % respondentů (n = 43). U 16 % respondentů (n = 29) se objevuje vzájemná neschopnost akceptovat názory a postoje. Dále respondenti odpovídali, že mají se svými prarodiči neshody – celkově 15 % (n = 28), a u 5 % respondentů (n = 10) se objevují konflikty s prarodiči. 9 % respondentů (n = 17) nemá vůbec zájem o komunikaci se svými prarodiči.

Vidíme tedy, že pouze u 32 % respondentů se neobjevují žádné problémy v komunikaci se svými prarodiči, ale celkem u 68 % respondentů problémy v komunikaci nastávají. Je tedy

patrné, že generační rozdíl má opravdu velký vliv na porozumění a komunikaci, a zároveň tedy i na vzájemné vztahy, jak jsme již zmínili i v teoretická části práce.

Otázka č. 18: Ovlivňují vztahy Vašich rodičů k Vaším prarodičům Váš vztah k babičce a dědečkovi?

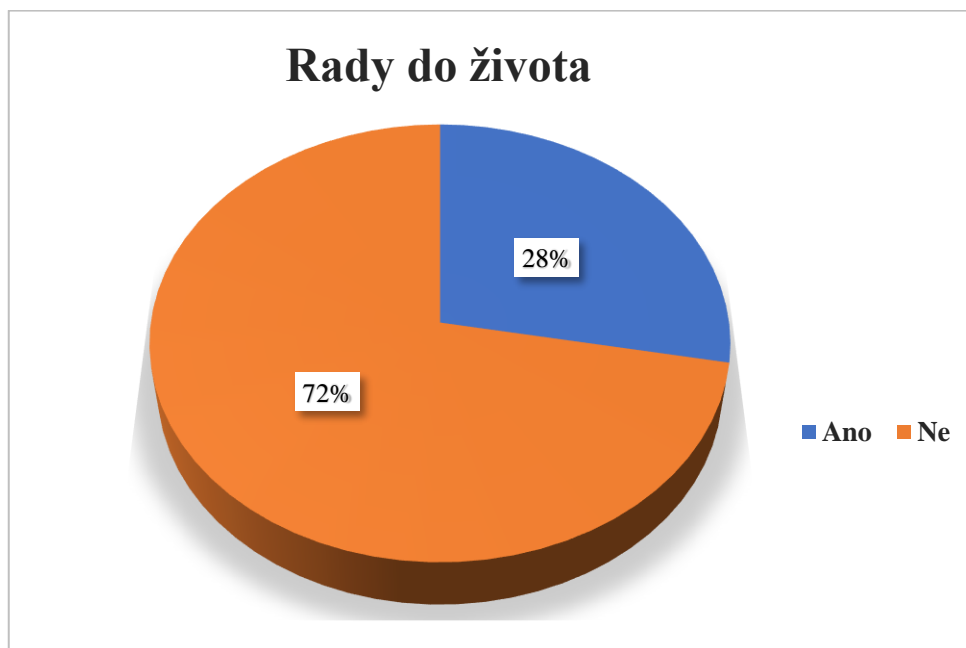
Graf 16 - Ovlivnění vztahu rodiči

Tato otázka nám měla podat především informaci, zda jsou vnoučata ovlivněna ve vztahu ke svým prarodičům tím, jaký mají k jejich prarodičům vztah jejich rodiče. 61 % (n = 79) respondentů odpovědělo, že jejich vztah k prarodičům není ovlivněn jejich rodiči. Což je poměrně pozitivní výsledek. 26 % respondentů (n = 34) odpovědělo, že vztah rodičů k prarodičům ovlivňuje i jejich vztah k prarodičům. Bohužel z otázky nelze zjistit, zda se jedná o negativní, či pozitivní ovlivnění, avšak jednoznačně vidíme, že více vnoučat se ve svém vztahu k prarodičům nenechá ovlivnit vzájemnými vztahy rodičů a prarodičů.

Otázka č. 19 – Vzpomenete si na nějaké moudro či radu, kterou Vám prarodiče dali do života?

Graf 17 - Rady do života

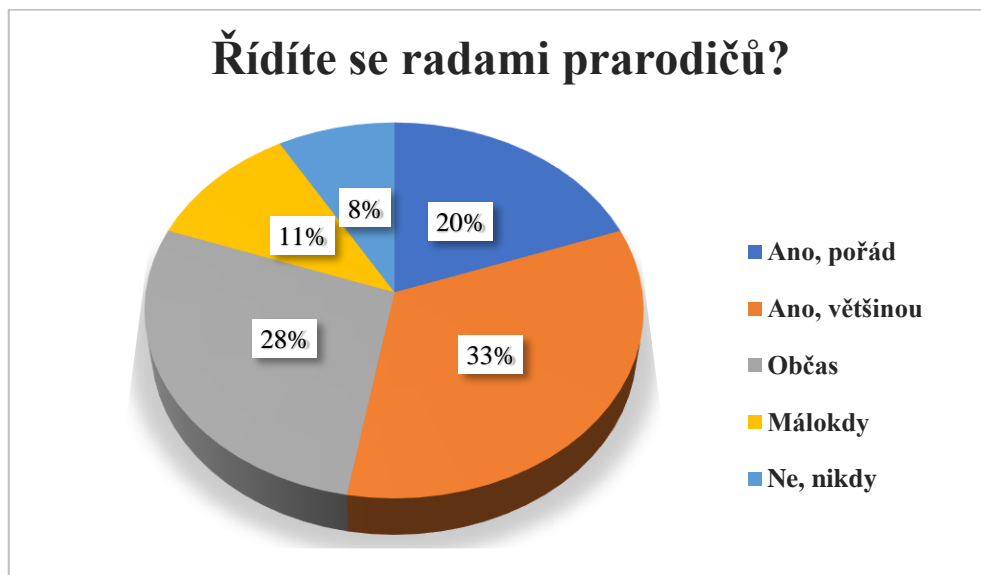

Vzhledem k tomu, že prarodiče mají často tendenci svá vnoučata poučovat a dávat jim různé rady do života, zajímalo nás, jak velkou váhu pro vnoučata tato moudra mají. Právě to, zda si na nějakou radu vzpomenou či si ji pamatují ukazuje, jak moc je prarodiče ovlivňují a zároveň jak moc si vnoučata jejich rad váží. Jednalo se o polouzavřenou otázku a respondenti měli možnost uvést i příklad nějaké rady či moudra, které jim prarodiče říkají. Výsledek je ale překvapující, protože pouze 28 % respondentů ($n = 36$) uvedlo, že si nějaké rady pamatují. Značná část respondentů (72 %; $n = 93$) si na žádné rady či moudra nevzpomnělo, anebo se také můžeme domnívat, že je prarodiče nepoučují a rady do života jim vůbec nedávají.

Respondenti uváděli, že dostávají především různé životní rady, dále potom rady a poučky ohledně slušného chování, alkoholu, drog, financí, životních partnerů, zdraví apod. Objevovali se také různá moudra a přísloví, jako např. „bez svobody není láska“, „ani jednou ranou dub nepadne“, „každá věc má své místo“ a „co se v mládí naučíš, ve stáří jako když najdeš“ apod.

Otázka č. 20 – Pokud jste na předchozí otázku odpověděli že ano, řídíte se jím?

Graf 18 - Řídíte se radami prarodičů?

Respondenti, kteří zvolili v předchozí otázce kladnou odpověď, odpovídali ještě na otázku č. 20, která zjišťovala, zda se zmíněnými radami řídí. 20 % respondentů ($n = 7$) uvedlo, že se radami řídí pořád, 33 % respondentů ($n = 12$) pak uvedlo odpověď „ano, většinou“ a 28 % respondentů ($n = 10$) uvedlo, že se radami řídí občas. Málokdy se radami prarodičů řídí 11 % respondentů ($n = 4$) a nikdy pouze 8 % respondentů ($n = 3$).

Vidíme tedy, že z celkových 36 respondentů, se radami prarodičů řídí více než půlka respondentů. Můžeme se tedy domnívat, že rady prarodičů nevycházejí tak úplně naprázdno, a že alespoň občas si na ně vnučata vzpomenou a jsou jim přínosné.

5.10 Verifikace hypotéz

Výzkum se dále zaměřuje na potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz. Hypotézy byly ověřovány pomocí statistických testů, a to konkrétně pomocí Jednovýběrového t-testu, Párového t-testu a Dvouvýběrového t-testu. Pro výpočet kritické hodnoty byla u všech hypotéz zvolena hladina významnosti $\alpha = 0,05$.

H1: Průměrná hodnota vztahu pozdně adolescentních vnučat k prarodičům je signifikantně rozdílná než hodnota neutrálního vztahu vnučat k prarodičům.

Hypotézou zjistíme, zda mají vnoučata v pozdní adolescenci k prarodičům vztah pozitivní nebo negativní – tedy zda je průměrná hodnota vztahu k prarodičům nižší než hodnota neutrálního vztahu či vyšší. Hypotéza byla statisticky ověřována Jednovýběrovým t-testem. Pro ověření této hypotézy vycházíme z dotazníkové otázky č. 5, kde respondenti hodnotili svůj vztah ke každému prarodiči zvlášť – mohli tedy ohodnotit svůj vztah maximálně ke 4 a minimálně k 1 prarodiči (podle toho kolik měli v době výzkumu žijících prarodičů). U každého respondenta byla vypočítána průměrná hodnota vztahu ke všem prarodičům, které ohodnotil. Ze všech průměrů byl potom vytvořen jeden celkový průměr, a ten byl potom porovnáván s hodnotou neutrálního vztahu.

Tvar testovaných hypotéz:

H_0 = Neexistuje rozdíl mezi průměrnou hodnotou vztahu pozdně adolescentních vnoučat k prarodičům a neutrálním vztahem.

H_1 : Existuje rozdíl mezi průměrnou hodnotou vztahu pozdně adolescentních vnoučat k prarodičům a hodnotou neutrálního vztahu.

$$\mu_0 = 3 \quad n = 129 \quad \bar{x} = 1,82 \quad S = 0,80$$

$$TK = -16,75$$

$$KH = 1,9799$$

$$TK < -KH$$

Zjišťujeme, že testové kritérium je menší než minus kritická hodnota, proto tedy zamítáme H_0 a přijímáme H_1 . To tedy znamená, že existuje signifikantní rozdíl mezi průměrnou hodnotou vztahu pozdně adolescentních vnoučat k prarodičům a hodnotou neutrálního vztahu. Vzhledem k tomu, že průměr výběrového souboru je menší než porovnávaná střední hodnota (hodnota neutrálního vztahu), můžeme říci, že respondenti mají ke svým prarodičům vztah spíše pozitivní.

H2: Vnoučata ve věku pozdní adolescence mají bližší vztah k prarodičům z matčiny strany než k prarodičům z otcovy strany.

Pro ověření této hypotézy byl zvolen Párový t-test a data byla získávána z dotazníkové otázky č. 7. Abychom zjistili blízkost vztahu, byla v dotazníku zkonstruována tabulka, ve které měli respondenti ohodnotit pravdivost výroků, které vyjadřují právě citovou blízkost vztahu pozdně adolescentních vnoučat k jejich prarodičům. Hodnoty pak byly spočítány zvlášť pro prarodiče z matčiny strany a zvlášť pro prarodiče z otcovy strany. Následně byly vypočítány

průměrné hodnoty. Dále byly vypočteny rozdíly párových hodnot a tím byl získán celkový aritmetický průměr a směrodatná odchylka. Počet prvků výběrového souboru pro tuto hypotézu byl 93, vzhledem k tomu že 36 respondentů nemělo prarodiče zároveň z matčiny a zároveň z otcovy strany.

Tvar testovaných hypotéz:

H_0 : Neexistuje rozdíl v citové blízkosti vztahu pozdně adolescentních vnoučat k prarodičům z matčiny a z otcovy strany.

H_1 : Existuje rozdíl v citové blízkosti vztahu pozdně adolescentních vnoučat k prarodičům z matčiny a z otcovy strany.

$$n = 93 \quad \bar{x} = -0,3146 \quad s = 1,1763$$

$$TK = -0,7076$$

$$KH = 1,9799$$

$$-KH \leq TK \leq KH$$

Vidíme, že testové kritérium je větší než minus kritická hodnota a zároveň menší než kritická hodnota, a proto přijímáme H_0 a zamítáme H_1 . Znamená to tedy, že vnoučata mají stejný vztah k prarodičům z matčiny i z otcovy strany.

H3: Vnoučata ve věku pozdní adolescence mají bližší vztah k prarodiči stejného pohlaví než k prarodiči opačného pohlaví.

Následující hypotéza byla statisticky ověřována také Párovým t-testem. Informace byly získány z dotazníkové otázky č. 1, která zjišťuje pohlaví, a zároveň z dotazníkové otázky č. 7, která zjišťuje citovou blízkost vztahu. 35 respondentů nemělo zároveň prarodiče stejného a rozdílného pohlaví, a proto bylo do testování zahrnuto pouze 94 respondentů, resp. prvků.

Tvar testovaných hypotéz:

H_0 : Neexistuje rozdíl v citové blízkosti vztahu pozdně adolescentních vnoučat k prarodičům stejného a opačného pohlaví.

H_1 : Existuje rozdíl v citové blízkosti vztahu pozdně adolescentních vnoučat k prarodičům stejného a opačného pohlaví.

$$n = 94 \quad \bar{x} = -0,1834 \quad s = 0,7493$$

$$TK = -2,3728$$

$$KH = 1,9799$$

$$TK < -KH$$

Testové kritérium je menší než minus kritická hodnota, zamítáme tedy H_0 a přijímáme H_1 . Zjišťujeme tedy závislost zkoumaných jevů a potvrzujeme, že vnoučata ve věku pozdní adolescence mají bližší vztah k prarodičům stejného pohlaví, což potvrzují i dvě následující tabulky s vypočítanou průměrnou hodnotou vztahu k prarodičům stejného a opačného pohlaví.

Tabulka 2 - Průměrná hodnota vztahu k prarodičům u mužských respondentů

Muži	
Pohlaví prarodičů	Průměrná hodnota vztahu
Ženy	3,45
Muži	3,48

Tabulka 3 - Průměrná hodnota vztahu k prarodičům u ženských respondentů

Ženy	
Pohlaví prarodičů	Průměrná hodnota vztahu
Ženy	3,37
Muži	3,10

H4: Vnoučata ve věku pozdní adolescence, která bydlí od svých prarodičů ve vzdálenosti do 30 km mají k těmto prarodičům bližší vztah než k prarodičům, od kterých bydlí ve vzdálenosti nad 30 km.

Další hypotéza byla ověřována Dvouvýběrovým t-testem, ještě předtím byl ale proveden test shody rozptylů, tedy F-test. Vycházíme opět z otázky v dotazníku, která zjišťuje blízkost vztahu a zároveň z dotazníkové otázky č. 16, která zjišťuje, v jaké vzdálenosti respondenti bydlí od svých prarodičů. Respondenti mohli zvolit u každého prarodiče ze čtyř možností, které udávaly vzdálenost bydliště prarodičů – „ve stejném domě/bytě“, „ve stejné vesnici/městě“, „do 30 km“ a „ve vzdálenosti větší než 30 km“. Pro výpočet byly odpovědi zahrnuty do dvou

kategorií, které jsou již formulovány v hypotéze. Následně byla pro každou kategorii zvlášť opět spočítána průměrná hodnota vztahu a výběrový rozptyl.

F-test – Test shody rozptylů

$$TK = 0,8495$$

$$KH_d = 0,7886$$

$$KH_h = 1,510$$

$$KH_d \leq TK \leq KH_h$$

Rozptyly se statisticky významně neliší, přijímáme H_0 .

Dvouvýběrový t-test

Tvar testovaných hypotéz:

H_0 : Vzdálenost bydliště pozdně adolescentních vnoučat od prarodičů nemá vliv na emoční blízkost vztahu vnoučat k prarodičům.

H_1 : Vzdálenost bydliště pozdně adolescentních vnoučat od prarodičů má vliv na emoční blízkost vztahu vnoučat k prarodičům.

Tabulka 4 - Aritmetický průměr a výběrové rozptyly hodnot

	Aritmetický průměr	Výběrový rozptyl
Vzdálenost bydliště do 30 km	3,434	0,924
Vzdálenost bydliště nad 30 km	3,034	1,087

$$TK = -3,459$$

$$KH = 1,9600$$

$$TK < -KH$$

Na základě výsledků vidíme, že testové kritérium je menší než minus kritická hodnota, a proto zamítáme H_0 a přijímáme H_1 . Potvrzuje se nám tedy závislost zkoumaných jevů – vzdálenost bydliště respondentů a jejich prarodičů ovlivňuje emoční blízkost vztahu

dotazovaných vnoučat k jejich prarodičům. Z tabulky vyplývá, že bližší vztah mají respondenti k prarodičům, od kterých bydlí ve vzdálenosti do 30 km.

H5: Vnoučata ve věku pozdní adolescence, která jsou se svými prarodiči v kontaktu častěji osobně, mají k těmto prarodičům bližší vztah než k prarodičům, se kterými jsou v kontaktu častěji telefonicky.

Stejně jako u předešlých hypotéz vycházíme i u této z dotazníkové otázky č. 7 zjišťující blízkost vztahu a dále z otázky č. 11, která zjišťuje, jakým způsobem jsou respondenti s prarodiči nejčastěji v kontaktu. Pro ověření hypotézy byl opět zvolen Dvouvýběrový t-test a ještě před ním byl proveden F-test.

F-test – Test shody rozptylů

$$TK = 0,723$$

$$KH_d = 0,673$$

$$KH_h = 1,637$$

$$KH_d \leq TK \leq KH_h$$

Rozptyly se statisticky významně neliší, přijímáme H_0 .

Dvouvýběrový t-test

Tvar testovaných hypotéz:

H_0 : Způsob kontaktu pozdně adolescentních vnoučat s prarodiči nemá vliv na jejich vztah k prarodičům.

H_1 : Způsob kontaktu pozdně adolescentních vnoučat s prarodiči má vliv na jejich vztah k prarodičům.

Tabulka 5 - Aritmetický průměr a výběrové rozptyly hodnot

	Aritmetický průměr	Výběrový rozptyl
Osobní kontakt	3,53	0,737
Telefonický kontakt	3,287	1,019

$$TK = -1,7468$$

$$KH = 1,9600$$

$$-KH \leq TK \leq KH$$

Testové kritérium je větší nebo rovno minus kritické hodnotě a zároveň je menší nebo rovno kritické hodnotě. To tedy znamená, že zamítáme H_1 a přijímáme H_0 . Neexistuje statisticky významný rozdíl v závislosti zkoumaných jevů. Způsob kontaktu respondentů s jejich prarodiči neovlivňuje míru emoční blízkosti v jejich vztahu k prarodičům.

H6: Vnoučata ve věku pozdní adolescence, která jsou s prarodiči v kontaktu každý týden, mají k těmto prarodičům bližší vztah než k prarodičům, se kterými jsou v kontaktu 1x za měsíc a méně.

Vycházíme opět z dotazníkové otázky zjišťující emoční blízkost vztahu vnoučat k prarodičům a z otázky č. 12, která zjišťovala četnost kontaktu respondentů s prarodiči. Hypotéza je ověřována Dvouvýběrovým t-testem před kterým byl použit F-test.

F-test – Test shody rozptylů

$$TK = 0,5349$$

$$KH_d = 0,6622$$

$$KH_h = 1,268$$

$$TK < KH_d$$

Rozptyly jsou statisticky rozdílné, přijímáme H_1 .

Dvouvýběrový T-test

Tvar testovaných hypotéz:

H_0 : Četnost kontaktu pozdně adolescentních vnoučat s prarodiči neovlivňuje jejich vztah k prarodičům

H_1 : Četnost kontaktu pozdně adolescentních vnoučat s prarodiči ovlivňuje jejich vztah k prarodičům.

Tabulka 6 - Aritmetický průměr a výběrové rozptyly hodnot

	Aritmetický průměr	Výběrový rozptyl
Kontakt každý týden	3,799	0,559
Kontakt 1x za měsíc a méně	3,023	1,046

$$TK = -7,5980$$

$$KH = 1,9600$$

$$TK < -KH$$

Zjišťujeme, že testové kritérium je menší než minus kritická hodnota, a proto zamítáme H_0 a přijímáme H_1 . Četnost kontaktu pozdně adolescentních vnoučat tedy ovlivňuje emoční blízkost k jejich prarodičům. Potvrzujeme tedy, že čím častější kontakt mají tázaní respondenti se svými prarodiči, tím bližší s nimi mají vztah.

5.11 Závěr výzkumu

Výzkum byl uskutečněn na jaře roku 2018. Dotazníky byly rozeslány mezi respondenty v březnu, v květnu byl výzkum ukončen. Celkově bylo do výzkumu zahrnuto 129 respondentů. Přestože tedy výzkum trval téměř 3 měsíce, nebyla návratnost dotazníku příliš vysoká a bylo očekáváno, že se do výzkumu zapojí mnohem více respondentů. Velký počet dotazníků nebyl rozdán adresně, ale byl elektronicky umístěn na sociální sítě a diskuzní fóra. Především právě z tohoto důvodu bylo předpokládáno, že tímto způsobem oslovíme nejvíce respondentů, vzhledem k tomu, že cílová skupina – tedy vnoučata ve věku pozdní adolescence – tráví na sociálních sítích mnoho času. Dotazníky, které byly rozdány adresně, tedy respondentům, kteří byli přímo požádáni o vyplnění, se navrátily všechny. Ochota respondentů vyplnit dotazník mohla být také ovlivněna délkou dotazníku a jeho celkovou náročností.

Cílem výzkumu bylo zjistit, jaké vztahy mají pozdně adolescentní vnoučata k prarodičům, což byla také jedna z výzkumných otázek. Zároveň bylo i hypotézou ověřováno, zda mají vnoučata k prarodičům spíše vztahy pozitivní, či negativní. Hypotéza č. 1 byla potvrzena – bylo tedy zjištěno, že většina tázaných vnoučat má ke svým prarodičům vztah pozitivní. Současně nám tento výsledek potvrzuje i otázka č. 4 v dotazníku, která zjišťuje, zda

respondenti považují své prarodiče za nejbližší členy rodiny (ihned po rodičích či sourozencích). 81 % respondentů zvolilo kladnou odpověď (viz graf 2). I díky tomuto výsledku vidíme, že prarodiče pro tázané respondenty představují velmi blízké a zároveň i důležité osoby patřící do jejich života. Nejedná se o příliš překvapivé zjištění, vzhledem k tomu, že výsledek se shoduje s informacemi, které v rámci této problematiky předkládá literatura. Mohli bychom ale namítnout, že vývojová psychologie prezentuje pozdní adolescence jako období, ve kterém se uvolňují vztahy k dospělým členům rodiny, vůči kterým se adolescent snaží vymezit (Langmeier a Krejčířová 2006). Ovšem náš výzkum spíše prokazuje opak a zároveň tak výsledek souhlasí i s tvrzením Matouška, který říká, že mezi nejstarší a nejmladší generací nejsou vztahy tak problémové, jako mezi sousedními generacemi (Matoušek 1997).

V druhé výzkumné otázce nás zajímalo, zda mají tázaní pozdní adolescenti bližší vztahy spíše k prarodičům z matčiny strany než k prarodičům z otcovy strany. Vzhledem k tomu, že se ale hypotéza č. 2 nepotvrdila a byla přijata nulová hypotéza, zjišťujeme tedy, že respondenti pociťují stejnou emoční blízkost jak k prarodičům z matčiny strany, tak i k prarodičům z otcovy strany. Není tedy žádný rozdíl ve vztahu vnoučat k prarodičům z jedné či druhé strany. Takový výsledek ale nebyl předpokládán. Jedná se tedy o vcelku překvapující zjištění, vzhledem k tomu, že jsme v teoretické části uvedli tvrzení Matějčka a Dytrycha, kteří říkají, že vnoučata většinou přilnou k jednomu prarodiči více než k ostatním, a zároveň mají pozitivnější vztah k prarodičům z matčiny strany (Matějček a Dytrych, 1997).

V teoretické části práce jsme se také zabývali faktory, které ovlivňují vztah vnoučat k prarodičům. Mezi ně patří i gender, a proto jsme hypotézou č. 3 chtěli ověřit, zda má pohlaví vliv na vztah vnoučat k prarodičům. Konkrétně nás zajímalo, mají-li pozdně adolescentní vnoučata bližší vztah k prarodičům stejného či k prarodičům opačného pohlaví. Vzhledem k tomu, že hypotéza nulová byla zamítnuta a přijata byla hypotéza alternativní, potvrdilo se nám tak, že respondenti mají bližší vztahy k prarodičům stejného pohlaví než k prarodičům opačného. V tomto případě se jednalo o očekávaný výsledek, který potvrzuje informace zmíněné v teoretické části.

Dalším faktorem, který bezpochyby ovlivní vztahy vnoučat k prarodičům je vzdálenost, ve které od sebe navzájem žijí. Tento předpoklad jsme ověřovali hypotézou č. 4. Domníváme se, že čím je bližší bydliště vnoučat a prarodičů, tím jsou mezi nimi i citově bližší vztahy. Hypotéza byla pomocí statistického ověřování potvrzena, a tím se tedy potvrdil i náš předpoklad. Vzdálenost bydliště má vliv především na intenzitu a četnost kontaktu respondentů s prarodiči, což následně ovlivní i celkové vztahy. Pokud není možné, aby byla pozdně

adolescentní vnoučata se svými prarodiči v kontaktu často osobně, využívají kontakt telefonický, viz graf 9.

Následující výzkumná otázka i hypotéza je také zaměřena na kontakt respondentů s prarodiči, ale především na to, jak jednotlivé druhy kontaktu ovlivňují blízkost vztahu pozdně adolescentních vnoučat k prarodičům. Zaměřujeme se především na kontakt osobní a telefonický, vzhledem k tomu, že se jedná o nejčastěji využívané způsoby kontaktu respondentů s prarodiči. V hypotéze č. 5 předpokládáme, že bližší vztahy mají vnoučata v pozdní adolescenci s těmi prarodiči, se kterými jsou častěji v kontaktu osobně než s těmi, se kterými jsou častěji v kontaktu telefonicky. Ovšem alternativní hypotéza byla zamítnuta a byla přijata hypotéza nulová. Z těchto výsledků tedy vidíme, že druh kontaktu neovlivní vztahy tázaných respondentů k jejich prarodičům. Jak již bylo psáno výše, můžeme tedy zároveň předpokládat, že důležitá je spíše četnost určitého druhu kontaktu, díky které si vnoučata s prarodiči udržují vzájemnou citovou blízkost, aby nedošlo k odcizení či ke zhoršení vztahů.

Právě vliv četnosti kontaktu respondentů s prarodiči na jejich vztah k prarodičům byl zjišťován poslední hypotézou. Předpokládáme, že čím častější kontakt pozdně adolescentní vnoučata s prarodiči mají, tím bližší vztahy mají k těmto prarodičům. Tento předpoklad se nám také potvrdil, hypotéza nulová byla zamítnuta a byla přijata hypotéza alternativní. Nejedná se o příliš překvapující výsledek, vzhledem k tomu že i výsledky z předchozích hypotéz naznačovaly, že četnost kontaktu má velký vliv na emoční blízkost vztahu respondentů k prarodičům. Tento výsledek bychom si ale mohli troufnout zobecnit nejen na vztah vnoučat a prarodičů, ale celkově na rodinné, partnerské a přátelské vztahy. Můžeme se domnívat, že čím intenzivnější a častější kontakt mezi sebou dva jedinci mají, tím pevnější se mezi těmito lidmi tvoří vazby. Ale samozřejmě je také důležité udržovat míru kontaktu v únosné míře tak, aby potom nedošlo k efektu opačnému.

Poslední dvě výzkumné otázky se již nevázaly k jednotlivým hypotézám, ale především k otázkám v dotazníku. Ve výzkumné otázce č. 7 se ptáme, jaký je rozdíl mezi vztahem vnoučat k prarodičům v dětství a v pozdní adolescenci. Z dotazníkové otázky č. 8 zjišťujeme, že většině respondentů se jejich vztah k prarodičům nezměnil a že zůstal stejný (viz graf 6). Chtěli jsme především zjistit, zda má na vztah vliv zvyšující se věk jak vnoučat, tak prarodičů. A jak je z výsledku patrné, u větší části respondentů nedošlo k proměně vztahu k jejich prarodičům i navzdory zvyšujícímu se věku.

V poslední otázce nás zajímá, zda má generační rozdíl mezi pozdně adolescentními vnoučaty a jejich prarodiči vliv na vzájemné porozumění a komunikaci. Celkem u 68 % se objevují problémy v komunikaci s jejich prarodiči. Jedná se tedy o poměrně velké číslo. I když již z teoretické části práce víme, že generační rozdíl vzájemné vztahy ovlivňuje, nebyl očekáván takový velký počet respondentů, kteří mají s prarodiči problémy v komunikaci.

Závěrem je nejdůležitější uvést informaci, která nás zajímala v průběhu výzkumu nejvíce, a to tedy jaké vztahy mají pozdně adolescentní vnoučata ke svým prarodičům. Z výzkumu je patrné, že většina respondentů má ke svým prarodičům vztah kladný. Ovšem jak jsme již dále zjistili, emoční či citovou blízkost vnoučat k prarodičům ovlivňuje mnoho faktorů. Vnoučata ve věku pozdní adolescence mají bližší vztah k prarodiči stejného pohlaví než k prarodiči opačného pohlaví. Dále citovou blízkost ovlivňuje i vzdálenost bydliště. Respondenti mají bližší vztah s těmi prarodiči, od kterých je nedělní vzdálenost větší než 30 km. I četnost kontaktu je důležitým činitelem, který má vliv na vztah pozdně adolescentních vnoučat k prarodičům. Čím častější je kontakt, tím bližší je vztah respondentů k prarodičům. K celkovému překvapení nemá na vztah respondentů k prarodičům vliv to, zda se jedná o prarodiče z matčiny či otcovy strany. Způsob či druh kontaktu (tedy osobní či jinak zprostředkovaný), také nehraje příliš velkou roli v citové blízkosti pozdně adolescentních vnoučat k prarodičům.

Přestože šetření přineslo zajímavé výsledky, jistě se nejedná o vyčerpané téma, vzhledem k tomu, že česká literatura se celkově touto problematikou příliš nezaobírá. Výzkum by mohl být ještě dále rozšířen o řadu dalších faktorů, které ovlivňují vztahy vnoučat k prarodičům. Zajímavé by bylo do výzkumu zahrnout například i to, jak je vztah vnoučat k prarodičům ovlivněn tím, že jsou jejich prarodiče stále ještě v produktivním věku. Také by bylo možné se zaměřit na celkový počet sourozenců respondentů a zjistit, jak prarodiče dělí svůj čas mezi všechny vnoučata a zda je vztah vnoučat k prarodičům ovlivněn tím, kolik mají sourozenců. Celkově by bylo také možné zaměřit se na dvě skupiny respondentů, a to na menší děti a zároveň na pozdní adolescenty a zjistit rozdíly ve vztahu k prarodičům u těchto dvou skupin.

S celkovým výzkumem i s výsledky výzkumu jsme spokojeni. Dle našeho úsudku byl splněn cíl výzkumu – bylo zjištěno, jaké vztahy mají pozdně adolescentní vnoučata k prarodičům a jak je míra emoční blízkosti vnoučat k prarodičům ovlivněna některými faktory.

ZÁVĚR

Bakalářská práce představuje souhrnný přehled informací týkajících se problematiky mezigeneračních vztahů v současné rodině. Zároveň se také věnuje i dalším dílčím tématům či problémům, které s hlavním tématem práce souvisejí. Jedná se například o pojetí rodiny, proměňující se pojetí manželství či například i měnící se postoje a důvody jedinců k tomu mít děti.

Cílem práce bylo tedy popsat tyto mezigenerační vztahy v rodině se zaměřením na vztahy vnoučat a prarodičů. Převážně se zaměřuje na faktory či činitele, které tyto vztahy výrazně ovlivňují. Kromě vzdálenosti bydliště příbuzných, respektive vnoučat a prarodičů, genderu, věku apod., jsou to i faktory, které souvisejí s kulturními, ekonomickými a demografickými změnami. V teoretické části práce zjišťujeme, že i nízká míra porodnosti velmi ovlivní to, jaký vztah budou mít vnoučata a prarodiče mezi sebou. Je to dáno především tím, že čím méně sourozenců jedinec má, tím více času na něj konkrétně bude prarodič mít a tím bližší se mezi nimi vybuduje vztah.

Celkově práce také upozorňuje na velmi podstatný fakt, a to že existence prarodičů v životě vnoučat je velmi důležitá, především z vývojového hlediska. Mimoto prarodiče pro vnoučata představují určité spojení současnosti a minulosti, díky nim si dokáží uvědomit životní kontinuitu a své kořeny. Ovšem i vnoučata jsou důležitými lidmi v životě prarodičů, nejen z hlediska emočního. Pokud se jedná o prarodiče, kteří svou novou životní roli přijali a chtějí do životů svých vnoučat patřit, představují pro ně vnoučata výbornou fyzickou, ale i psychickou stimulaci. Vnoučata a čas s nimi strávený může prarodičům dopomoci k jejich životní pohodě a celkové spokojenosti.

Cíl práce byl tedy splněn především v teoretické části práce, ale částečně také v praktické části. V té bylo za cíl zjistit pomocí dotazníkového šetření vztahy již pozdně adolescentních vnoučat k prarodičům. Při výzkumu jsme se zaměřili na jedno vývojové období, a to především proto, že intenzita kontaktů a citové blízkosti vnoučat k prarodičům se v různých vývojových obdobích proměňuje, ale u pozdních adolescentů je proměna vztahů ke členům rodiny charakteristická. Především bylo zjišťováno, jaký vliv mají na emoční blízkost ve vztahu pozdně adolescentních vnoučat k prarodičům různé faktory. Vliv má především pohlaví vnoučat a prarodičů, vzájemná vzdálenost bydliště a četnost kontaktu. Generační rozdíl je faktor, který nejde žádným způsobem odstranit či změnit, vždy bude

ovlivňovat vztahy různých generací. Konkrétně jsme zjistili, že u většiny respondentů je jím ovlivněno vzájemné porozumění a komunikace s prarodiči.

Cíl výzkumné části práce byl tedy také splněn. Není překvapující, že jsme zjistili, že i pozdně adolescentní vnoučata mají ke svým prarodičům vztahy převážně kladné. Tento výsledek tedy potvrzuje i teoretická fakta obsažená v první části práce.

Za nedostatek této práce je považováno především nízké množství respondentů pro výzkumné šetření a zároveň nerovnoměrné zastoupení mužů a žen. Celkově ale věřím, že práce samotná i obsažený výzkum přinesl zajímavé poznatky a informace. Jedná se o základní pohled na tuto problematiku, který zároveň také otevírá prostor pro další šetření či výzkum, který by mohl být rozšířen o mnoho dalších faktorů ovlivňující vztah vnoučat k prarodičům. Bylo by také zajímavé zaměřit se například na větší vzorek respondentů či více skupin respondentů v různých vývojových obdobích a výsledky následně porovnat.

Osobně jsem velmi ráda za výběr tématu týkající se rodiny a vztahů mezi generacemi. Bylo velmi zajímavé proniknout hlouběji do této problematiky a zároveň i porovnávat svoji osobní zkušenost s teoretickými a následně i empiricky zjištěnými fakty.

POUŽITÁ LITERATURA

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výskumu*. 4., rozš. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2008. ISBN 978-80-223-2391-8.

GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty zmien v českej spoločnosti: človek na prelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2798-1.

GOODY, Jack. *Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. Utváření Evropy. ISBN 80-7106-396-7.

HAMPLOVÁ, Dana, Petra ŠALAMOUNOVÁ a Gabriela ŠAMANOVÁ. *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2006. ISBN 80-7330-082-6.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-569-1.

HORSKÁ, Pavla. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. [1. vyd.]. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-011-X.

HORSKÝ, Jan a Markéta PRAŽÁKOVÁ SELIGOVÁ. *Rodina našich předků*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 80-7106-195-6.

JEŘÁBEK, Hynek. *Mezigenerační solidarita v péči o seniory*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2013. ISBN 978-80-7419-117-6.

JIRÁSKOVÁ, Věra. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86861-80-5.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

LEVICKÁ, Jana, Katarína LEVICKÁ a Zuzana TRUHLÁŘOVÁ. *Teoreticko-empirické reflexe solidarity*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. ISBN 978-80-7435-574-5.

MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ, ed. *Proměny současné české rodiny: (rodina - gender - stratifikace)*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-93-1.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Radosti a strasti prarodičů, aneb, Když máme vnoučata*. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-455-X.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Škola rodičů*. Praha: Maxdorf, c2000. ISBN 80-85912-29-5.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-24-9

MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina: (mýty a skutečnosti)*. Brno: Blok, 1990. ISBN 80-7029-018-8.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost. 2.*, upr. vyd. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-87-8.

MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. Základy sociologie. ISBN 80-85850-75-3.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0690-7.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie]: přepracované vydání*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7367-124-7.

SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny. 2.*, přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.

ŠIKLOVÁ, Jiřina. *Dopisy vnučce*. Praha: Kalich, 2007. Silver. ISBN 978-80-7017-057-1.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie. 2.*, přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1428-8.

ZÁKONY

Zákon č. 89/2012 Sb., zákon občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů*. 22. 3. 2012. ISSN 1211-1244

INTERNETOVÉ ZDROJE

Aktuální populační vývoj v kostce. *Český statistický úřad* [online]. 2017 [cit. 2017-10-23]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/aktualni-populacni-vyvoj-v-kostce>

HASMANOVÁ MRHÁNKOVÁ, Jaroslava a Martina ŠTÍPKOVÁ. Typologie prarodičovství v české společnosti - faktory ovlivňující zapojení prarodičů do péče o vnoučata. *Naše společnost* [online]. 2014(1) [cit. 2017-11-03]. ISSN 2336-1646. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a1758/f28/Typologie%20prarodicovstvi%20v%20ceske%20spolecnosti%20.pdf

Národní zpráva o rodině. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2004 [cit. 2017-11-25]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/898>

NAVAROVÁ, Hana. Analýza intergeneračních vztahů v současné rodině. *Pedagogika* [online]. 1991, **XLI**(4) [cit. 2017-12-06]. ISSN 2336-2189. Dostupné z: <http://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=10865&lang=cs>

SÝKOROVÁ, Dana. Změna sociologické perspektivy aneb od nukleární rodiny k širší rodině. *Sociální studia* [online]. 2009, (4), 43-54 [cit. 2017-11-21]. ISSN 1803-6104. Dostupné z: https://journals.muni.cz/socialni_studia/article/view/5778

ŠKRABAL, Josef. Jaké je složení domácností v ČR?. *Český statistický úřad* [online]. 2013, 07.03.2013 [cit. 2017-10-23]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/jake_je_slozeni_domacnosti_v_cr20130307

VIDOVIČOVÁ, Lucie, Lucie GALČANOVÁ a Marcela PETROVÁ KAFKOVÁ. Význam a obsah prarodičovské role u mladých českých seniorů a seniorek. *Sociologický časopis* [online]. 2015, **51**(5) [cit. 2017-11-04]. ISSN 2336-128X. Dostupné z: <http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/179-sociologicky-casopis-czech-sociological-review-5-2015/3562>

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulky

Tabulka 1 - Věk respondentů.....	39
Tabulka 2 - Průměrná hodnota vztahu k prarodičům u mužských respondentů.....	59
Tabulka 3 - Průměrná hodnota vztahu k prarodičům u ženských respondentů.....	59
Tabulka 4 - Aritmetický průměr a výběrové rozptyly hodnot.....	60
Tabulka 5 - Aritmetický průměr a výběrové rozptyly hodnot.....	61
Tabulka 6 - Aritmetický průměr a výběrové rozptyly hodnot.....	63

Grafy

Graf 1 - Pohlaví respondentů.....	39
Graf 2 - Nejblíže členové rodiny.....	40
Graf 3 - Hodnocení vztahu vnoučat ke svým prarodičům.....	41
Graf 4 - Důvod špatného vztahu k prarodičům.....	42
Graf 5 - Citová blízkost vztahu.....	43
Graf 6 - Proměna vztahu od dětství po současnost.....	44
Graf 7 - Důvod zhoršení vztahu vnoučat k prarodičům.....	45
Graf 8 - Četnost kontaktu v dětství a dnes.....	47
Graf 9 - Způsob kontaktu.....	48
Graf 10 - Četnost kontaktu.....	49
Graf 11 - Spokojenost s četností kontaktu.....	50
Graf 12 - Kontaktují vnoučata své prarodiče?.....	50
Graf 13 - Důvod setkávání vnoučat s prarodiči.....	51
Graf 14 - Vzdálenost bydliště vnoučat a prarodičů.....	52
Graf 15 - Vliv generačního rozdílu na komunikaci.....	53
Graf 16 - Ovlivnění vztahu rodiči.....	54
Graf 17 - Rady do života.....	55
Graf 18 - Řídíte se radami prarodičů?.....	56

PŘÍLOHY

Příloha 1 – Dotazník

Vážený respondente,

jsem studentkou 3. ročníku na Univerzitě Pardubice a tímto si Vás dovoluji oslovit s prosbou o vyplnění dotazníku. Dotazník se zaměřuje na zjišťování vztahů pozdně adolescentních vnoučat k prarodičům a bude sloužit k podkladům pro mou bakalářskou práci. Vzhledem k tomu, že tato problematika není v ČR příliš rozpracována, Vaše odpovědi poslouží k bližšímu poznání daných vztahů. Věnujte proto prosím několik minut Vašeho času k vyplnění dotazníku, který je zcela anonymní.

Děkuji za vyplnění dotazníku.

Jakékoliv připomínky k dotazníku posílejte na následující e-mailovou adresu: st49155@student.upce.cz

- 1) **Jste:** a) žena b) muž

- 2) **Kolik je vám let?**.....

- 3) **Máte alespoň 1 žijícího prarodiče z matčiny strany a zároveň alespoň 1 žijícího prarodiče z otcovy strany?** a) ano b) ne

- 4) **Považujete za nejbližší členy rodiny prarodiče?** (kromě rodičů, sourozenců)
a) ano b) ne c) nevím

- 5) **Jak byste ohodnotil/a Váš vztah k prarodičům?** (*odpověď označte křížkem v následující tabulce, pokud některého z prarodičů nemáte, políčko nevyplňujte*)

	Velmi dobrý	Dobry	Neutrální	Špatný	Velmi špatný
Babička z matčiny strany					
Dědeček z matčiny strany					
Babička z otcovy strany					
Dědeček z otcovy strany					

- 6) Pokud jste na předchozí otázku odpověděli, že máte k některému z prarodičů vztah špatný až velmi špatný, čím je to podle Vás způsobeno?

.....

- 7) V následující tabulce ohodnoťte daný výrok u každého prarodiče zvlášť číslem od 1 do 5 podle následující stupnice. (Pokud některého z prarodičů nemáte, políčko vynechejte)

1	2	3	4	5
Ne, nikdy	Málokdy	Občas	Často	Ano, téměř vždy

Z matčiny strany			Z otcovy strany	
babička	dědeček		babička	dědeček
		1. Rád/a si s ním/ní povídám		
		2. Cítím v něm/ní oporu		
		3. Svěřuji se jí/jemu se svými problémy i radostmi		
		4. Chodím si k ní/jemu pro rady týkající se osobního života		
		5. Řídím se jeho/jejími radami		
		6. Sdílím s nimi své pocity		
		7. Mohu jí/jemu důvěřovat		
		8. Je mi hodně blízká/blízký		
		9. Víím, že jí/mu na mně záleží		
		10. Ráda s ní/ním trávím čas		
		11. Zajímá mě, jak se jí/mu daří		
		12. Vyslechne moje názory		
		13. Když potřebuje, snažím se jí/jemu pomoci		
		14. Hádáme se spolu		
		15. Rozumím si s ní/ním		
		16. Vadí mi její/jeho poučování		
		17. Zajímají mě její/jeho názory		
		18. Nevím, o čem s ní/ním mám mluvit		
		19. Vyhýbám se jí/mu		
		20. Máme stejné zájmy, koníčky		
		21. Rozumím si s ní/ním lépe, než s rodiči		

- 8) **Jak byste ohodnotil/a proměnu vašeho vztahu k prarodičům od dětství po současnost?** (odpověď u každého prarodiče označte křížkem, pokud některého z prarodičů nemáte, políčko vynechejte)

	Vztah se zlepšil	Vztah se zhoršil	Vztah je stejný
Babička z matčiny strany			
Dědeček z matčiny strany			
Babička z otcovy strany			
Dědeček z otcovy strany			

- 9) **Pokud jste na předchozí otázku odpověděli, že se Váš vztah k některému z prarodičů zhoršil, proč si myslíte že došlo k této změně?**
-

- 10) **Byli jste s prarodiči častěji v kontaktu (osobně i telefonicky) spíše v dětství, než nyní, v pozdní adolescenci?**

- a) ano, v dětství jsem byl/a s prarodiči v kontaktu častěji než dnes
 b) ne, dnes jsem s prarodiči v kontaktu častěji než v dětství
 c) četnost kontaktu s mými prarodiči je stále stejná
 d) nevím

- 11) **Jakým způsobem jste s prarodiči častěji v kontaktu?** (odpověď u každého prarodiče označte křížkem, pokud některého z prarodičů nemáte, políčko vynechejte)

	Osobně	Telefonicky	S využitím internetu	Nijak
Babička z matčiny strany				
Dědeček z matčiny strany				
Babička z otcovy strany				
Dědeček z otcovy strany				

- 12) **Jak často jste s prarodiči v kontaktu?** – osobně, telefonicky apod. (u každého prarodiče označte křížkem, pokud některého z prarodičů nemáte, políčko nevyplňujte)

	Každý týden	Alespoň 1x za měsíc	Méně než každý měsíc	Alespoň 1x za rok	Nikdy
Babička z matčiny strany					
Dědeček z matčiny strany					
Babička z otcovy strany					
Dědeček z otcovy strany					

- 13) **Vyhovuje vám četnost kontaktu se svými prarodiči?**

- a) ano, četnost kontaktu mi vyhovuje
- b) ne, četnost kontaktu mi nevyhovuje – chci s nimi být v kontaktu častěji
- c) ne, četnost kontaktu mi nevyhovuje – chci s nimi být v kontaktu méně
- d) nevím

- 14) **Své prarodiče kontaktují spíše já, než oni mě**

- a) ano
- b) ne
- d) nevím

- 15) **Z jakého důvodu se setkáváte se svými prarodiči**

- a) převážně z vlastní vůle – protože sám/sama chci
- b) převážně z povinnosti – protože musím
- c) nevím

- 16) **V jaké vzdálenosti od Vás prarodiče bydlí?** (u každého prarodiče označte křížkem, pokud některého z prarodičů nemáte, políčko vynechejte)

	Ve stejném domě/bytě	Ve stejné vesnici/městě	Do 30 km	Ve vzdálenosti větší než 30 km
Babička z matčiny strany				
Dědeček z matčiny strany				
Babička z otcovy strany				
Dědeček z otcovy strany				

- 17) **Věkový rozdíl v mém vztahu k prarodičům způsobuje** *(možnost více odpovědí)*
- a) ztrátu zájmu komunikace z mé strany
 - b) nedostatek témat ke komunikace
 - c) neshody
 - d) konflikty
 - e) vzájemnou neschopnost akceptovat názory a postoje
 - f) žádný z výše zmíněných - s prarodiči si rozumím i přesto, že nás dělí velký věkový rozdíl
 - g) Jiné.....
- 18) **Ovlivňují vztahy vašich rodičů k vašim prarodičům váš vztah k babičce a dědečkovi?**
- a) ano, můj vztah k prarodičům je ovlivněn tím, jaký k nim mají vztah moji rodiče
 - b) ne, můj vztah k prarodičům není ovlivněn tím, jaký k nim mají vztah moji rodiče
 - e) nevím
- 19) **Vzpomenete si na nějaké moudro či radu, kterou vám prarodiče dali do života?**
- a) ano – napište jaké.....
 - b) ne
- 20) **Pokud jste na předchozí otázku odpověděli že ano, řídíte se jím?**
- a) ano, pořád
 - b) ano, většinou
 - c) občas
 - d) málokdy
 - e) ne, nikdy